

Obrazovno postignuće u početnom obrazovanju autistične djevojčice

---

Žužinjak, Ksenija

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:004350>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za odgojne i obrazovne znanosti

KSENIJA ŽUŽINJAK

OBRAZOVNO POSTIGNUĆE U POČETNOM OBRAZOVANJU

AUTISTIČNE DJEVOJČICE

Diplomski rad

Pula, 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za odgojne i obrazovne znanosti

KSENIJA ŽUŽINJAK

**OBRAZOVNO POSTIGNUĆE U POČETNOM OBRAZOVANJU
AUTISTIČNE DJEVOJČICE**

Diplomski rad

JMBAG: 0303021364, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski
sveučilišni učiteljski studij

Predmet: Razvojna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Aldo Špelić

Pula, rujan 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ksenija Žužinjak, kandidatkinja za magistru primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije korišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica: Ksenija Žužinjak

Pula, rujan 2015.

SADRŽAJ

UVOD.....	5
1. ŠTO JE AUTIZAM ?.....	6
1.1. DIJAGNOSTIKA AUTIZMA.....	7
1.2. POVIJEST AUTIZMA.....	9
1.3. ETIOLOGIJA AUTIZMA (UZROCI BOLESTI).....	9
1.4. MANIFESTACIJE AUTISTIČNOG POREMEĆAJA.....	12
1.5. REHABILITACIJA I TERAPIJA.....	14
1.6. ODGOJNO-OBRAZOVNA INTEGRACIJA UČENIKA S POREMEĆAJIMA AUTISTIČNOG SPEKTRA.....	17
1.1.1. PRIHVAĆANJE UČENIKA S POSEBNIM POTREBAMA.....	18
1.1.2. PRIPREMA UČITELJA ZA RAD S DJECOM S POREMEĆAJIMA AUTISTIČNOG SPEKTRA.....	19
1.1.3. PRIJELAZI IZ RAZREDA U RAZRED.....	19
1.1.4. SURADNJA S RODITELJIMA.....	20
2. PRIKAZ UKLJUČIVANJA DJEVOJČICE S AUTISTIČNIM POREMEĆAJEM U POČETNO OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE.....	20
2.1. PRIKAZ POVIJESTI BOLESTI.....	21
2.2. PRIKAZ NAPREDOVANJA DJEVOJČICE ANTONIJE KROZ PRVU GODINU OSNOVNOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA.....	23
2.3. IZVADCI IZ ZAPISA O PRILAGODBI DJEVOJČICE S AUTIZMOM U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	24
2.4. REZULTATI ANALIZE ZAPISA.....	43
3. RASPRAVA.....	50
ZAKLJUČAK.....	55
LITERATURA.....	56

UVOD

Tema ovog rada je obrazovno postignuće u početnom obrazovanju autistične djevojčice. Zadatak je, analizirajući učiteljičine dnevničke zapise o djevojčici Antoniji, ustanoviti hoće li njena integracija u početku osnovnoškolskog obrazovanja biti uspješna, te hoće li ostvariti pojedina obrazovna postignuća.

Rad se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu objašnjeno je što je to autizam; objašnjen je sam pojam autizma, kada se pojavljuje, koji su uzroci poremećaja i kako se on manifestira, te koje su mogućnosti terapije. Potom je u radu prikazana odgojno-obrazovna integracija s poremećajima autističnog spektra te kako su oni prihvaćeni u razrednom odjeljenju. Govori se o vrlo bitnoj pripremi učitelja, ali i razreda, za suradnju s djetetom s autističnim poremećajem, te o važnosti suradnje roditelja, učitelja i terapeuta.

U drugom dijelu rada prikazano je uključivanje djevojčice u početno osnovnoškolsko obrazovanje; iznesen je prikaz bolesti i prikaz napredovanja djevojčice Antonije kroz prvu godinu osnovnoškolskog obrazovanja. Napredovanje kroz prvu godinu izneseno je na temelju osvrta na diplomski rad studentice Ingrid Španić, koja je također analizirala učiteljičine zapise o djevojčici u prvom razredu. Potom su prikazani izvadci iz zapisa o Antonijinoj prilagodbi kroz drugu godinu osnovnoškolskog obrazovanja, te rezultati analize zapisa.

Treći dio rada sadrži raspravu temeljenu na mogućnostima uključivanja djevojčice u redovnu nastavu, osvrćući se na napredak u obrazovnim i neobrazovnim područjima te njen sveukupan uspjeh u socijalizacijskim i komunikacijskim sposobnostima.

1. ŠTO JE AUTIZAM?

Autizam je vrlo složen razvojni poremećaj. U stručnoj literaturi (Nikolić; 2000) autizam je opisan kao neurorazvojni poremećaj koji karakterizira promijenjeno ponašanje u svim područjima središnjeg živčanog sustava: motoričkom, perceptivnom, intelektualnom, emotivnom i socijalnom. Prema tome, osoba s autističnim poremećajem vrlo teško uspostavlja komunikaciju s okolinom i socijalne interakcije. Koriste se i termini autistični poremećaj, Kannerov sindrom, autistični sindrom te infantilni autizam. Izraz infantilni autizam nastao je iz razloga što se simptomi pojavljuju u ranom djetinjstvu- u prve tri godine života, a riječ autizam potječe od grčke riječi *authos*, što znači *sam*. Autizam kao sindrom zahtijeva kliničku opservaciju i ne može biti dijagnosticiran na temelju samo jednog simptoma.

Pojam *autizam* u psihijatriju uvodi švicarski psihijatar Eugen Bleuler 1911. Autizam označava poremećaj doživljaja vlastite osobnosti; osoba koja boluje od tog poremećaja je introvertirana, povlači se u svoj svijet u kojem proživljava svoje fantazije, koji je prepun simbolike, strahova i želja. Bolesnik se otuđuje od stvarnog svijeta koji ga okružuje. Kako navodi Nikolić (2000), autizam kao takav jedan je od simptoma shizofrenije.

U stručnoj literaturi (Bujas- Petković; 1995) navedeno je kako je američki psihijatar Leo Kanner prvi opisao autistični sindrom 1943. godine. Naime, on je sustavnim i temeljitim promatranjem iz veće skupine djece izdvojio jedanaestero djece. Iako su ta djeca tjelesno izgledala zdravo, pokazivala su specifične simptome. Kod te djece prvenstveno je bio istaknut poremećaj govora, komunikacije i ponašanja koja su se po viđenim simptomima razlikovala od drugih psihičkih bolesti rane dječje dobi. Kako je navedeno u daljnjem tekstu, osnovne karakteristike autističnog poremećaja prema Kanneru jesu:

- nemogućnost djeteta da uspostavi normalne kontakte s roditeljima, djecom i drugim ljudima općenito
- zakašnjeli razvoj govora i uporaba govora na nekomunikativan način (eholalija, metalalija, neadekvatna uporaba zamjenica)
- ponavljajuće i stereotipne igre i opsesivno inzistiranje na poštovanju određenog reda
- nedostatak mašte i dobro mehaničko pamćenje
- normalan tjelesni izgled (Bujas- Petković, 1995, 4-5)

Roditelji autističnu djecu opisuju na sljedeće načine: ta su djeca „sama sebi dovoljna“, „žive kao u nekoj školjci“, „najsretnija su kad ih se ostavi na miru“, „ponašaju se kao da nitko nije

prisutan“, „ne obraćaju pažnju na okruženje“, „pružaju dojam tihe mudrosti“, „nisu u mogućnosti pokazati normalnu razinu socijalne osjetljivosti“, „ponašaju se kao da su hipnotizirana“. (Remschmidt, 2009, 9-10).

1.1. DIJAGNOSTIKA AUTIZMA

„Dijagnostički rad ima za cilj određivanje eventualne etiologije, stupnja oštećenja, određivanje postojećih mogućnosti i sposobnosti te potencijalnih sposobnosti djeteta kao i neki puta vrlo teško dijagnostičko razgraničenje prema mentalnoj retardaciji, afaziji, gluhoći i svim ostalim miješanim kliničkim slikama. Iz tog razloga dijagnostika obuhvaća osim procjene kliničkih simptoma i sljedeće:

- neurološko- psihijatrijski postupak
- somatski status
- genetsko ispitivanje
- ispitivanje metabolizma – EEG
- audiološko ispitivanje
- ispitivanje očnog statusa
- ispitivanje likvora
- ispitivanje dermatoglifa.

U dijagnosticiranju sudjeluju psihijatar, psiholog i defektolog, svaki sa svog stanovišta ali vodeći računa o rezultatima ispitivanja svakog pojedinog.“ (Nikolić, 2000, 114). Dijagnostički kriteriji mijenjali su se svakih desetak godina. Nastao je i niz procjena za autistični poremećaj. Iako nije znanstveno potvrđena, najviše je korištena Creakova nine-point skala. Ona se sastoji od četrnaest ponuđenih simptoma, od kojih je potrebno barem devet za postavljanje dijagnoze autizma. „Creakova skala glasi:

1. Velike teškoće u druženju i igranju s drugom djecom.
2. Dijete se ponaša kao da je gluho.
3. Dijete ima jak otpor prema učenju.
4. Dijete nema straha od stvarnih opasnosti.
5. Dijete ima jak otpor promjenama u rutini.
6. Dijete se radije koristi gestom ako nešto želi.
7. Dijete se smije bez vidljiva razloga.
8. Dijete se ne voli maziti ni da ga se nosi.

9. Pretjerana fizička aktivnost (hiperaktivnost).
10. Dijete izbjegava pogled oči u oči.
11. Neuobičajena vezanost za objekte ili dijelove objekta.
12. Dijete okreće predmete i potreseno je ako je u tome prekinuto.
13. Ponavljajuće i čudne igre.
14. Dijete se drži po strani.“ (Bujas- Petković, 1995, 4)

U stručnoj literaturi (Remschmidt; 2009) navode se dijagnostički pokazatelji, odnosno kriteriji za autistični poremećaj prema MKB-10 i DSM-IV. U oba klasifikacijska sustava naglašavaju se četiri ključna obilježja: „kvalitativno oštećene uzajamne socijalne aktivnosti, kvalitativno oštećena komunikacija, ograničeni interesi i stereotipski obrasci ponašanja, početak prije treće godine života“ (Remschmidt, 2009, 16). Sukladno s kriterijima klasifikacijskih sustava, najprije se uočavaju tri najuočljivija oblika ponašanja: „ ekstremno zatvaranje od vanjskog svijeta, grčevita povezanost s poznatim (strah od promjene) te posebno osebujan govorni jezik“ (Remschmidt, 2009, 16).

Pod oblikom ponašanja nazvanim ekstremno zatvaranje od vanjskog svijeta, Remschmidt objašnjava kako su socijalne interakcije poremećene, štoviše, gotovo da uopće ne postoji bliskost i povezanost s obitelji, osobito povezanost s majkom. Dijete ne doživljava majku kao najbližu osobu, nema pogleda oči u oči, izostaju i reakcije smiješka. Izostaju i geste anticipacije, kao što je pružanje ruku kako bi se dijete podiglo.

Dijete koje boluje od autističnog poremećaja osjeća se dobro u svojoj rutini, u poznatim okolnostima, stoga osjeća strah i napadaje panike kada se nešto u njegovu okruženju promijeni.

Pod osobitostima govornog jezika, prema Remschmidtu, očituje se usporen razvoj govornog jezika. Takav je govor karakterističan za otprilike polovicu djece koja pate od autističnog poremećaja. Djeca su također sklona tvorbi novih riječi (koja njima imaju neko posebno značenje) te eholaliji. Djeca u kasnijoj dobi nauče sebe osloviti zamjenicom „ja“, a do tada o sebi govore u trećem licu. Djeca jako kasno postižu razdoblje postavljanja pitanjaili ga uopće ne postižu. Mnogo je slučajeva u kojima autistična djeca, koja su naučila govoriti, ne mogu koristiti jezik za komunikaciju, već ga koriste samo mehanički. Govor autistične djece zasićen je gramatičkim pogreškama. Također je uočen i specifičan glas- glas u kojemu nema melodičnosti, glasnoća govora je nepromjenjiva te je krivo naglašavanje riječi i rečenica. Isto tako, ritam govora često je isprekidan.

1.2. POVIJEST AUTIZMA

Zapisi liječnika Itarda o dječaku Viktoru

Dječak Viktor, poznat i pod nazivima „divlji dječak iz Aveyrona“ te „mali prljavi dječak“, jest dječak koji je odrastao u šumi uz rijeku, nedaleko francuskog grada Rodeza. Pretpostavlja se da je bio napušten u dobi od 4 ili 5 godina. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Nikolić; 2000), pronađen je 1799. godine u dobi od 11 ili 12 godina. Bio je posve gol i zapuštenog izgleda. Ponašao se poput životinje; hodao je četveronoške i nije pokazivao nikakve naznake civiliziranog društvenog ponašanja. Nadalje, hranio se korijenjem i bobicama, nije razlikovao toplo od hladnog niti je pokazivao ikakvu želju za komunikacijom i emocije. Tako neobičan, dječak se svima činio kao zanimljiv slučaj za promatranje. Nakon promatranja i analiza, znanstvenici su njegovo stanje proglasili urođenom duševnom zaostalošću. Zaključili su i da je potpuno lišen pamćenja, prosuđivanja i sposobnosti imitiranja. Tada je prestala zainteresiranost za promatranje dječakova stanja, no izdvojio se mladi i ugledni liječnik Jean Marie Gaspard Itard. On se nije slagao s tim pesimističnim mišljenjima. Smatrao je da je Viktorova retardacija popravljiva te je na tome i radio. Prema Nikoliću (2000), Viktorovo je stanje doživljavao kao zastoj u razvoju koji je uvjetovan nestimulirajućom okolinom života izvan civilizacije. Viktor je počeo izražavati osjećaje prema svom učitelju, što je bio veliki uspjeh. Itard je svojim dugim i napornim radom nastojao probuditi dječakovu želju za društvom i socijalizacijom, njegove emocije, nastojao uvesti upotrebu riječi što je postizao vježbom imitacije i zapovjednim zakonima te razvijati najjednostavnije mentalne operacije. Nažalost, nije uspio u svim svojim ciljevima, no Viktor je naučio određeni broj riječi, stekao je sposobnost prosuđivanja i komunikacije. Naučio je primjereno izražavati emocije. Uspio je i naučiti svirati violinu. Viktor je umro u dobi od 40 godina. Liječnik Itard zaključio je da je presudni faktor okolina.

1.3. ETIOLOGIJA AUTIZMA (UZROCI BOLESTI)

O uzrocima autističnog poremećaja mnogo se istraživalo sve do danas, no oni nisu sa sigurnošću razjašnjeni. Prema stručnoj literaturi (Nikolić; 2000), većina vjeruje da se radi o psihičkim, ali i organskim čimbenicima, to jest, njihovom međusobnom djelovanju. Radi se o višestrukim uzrocima koji oštećuju središnji živčani sustav i iz tog razloga uzrokuju psihičke simptome specifične za autizam. U počecima otkrivanja autizma, Leo Kanner je kao uzrok naveo emocionalno hladnu majku- majku koja ne prihvaća svoje dijete ili ga ne prihvaća na

adekvatan način. Danas su te teze odbačene te se govori o brojnim drugim uzrocima koji, međusobno udruženi, dovode do iste kliničke slike. „Dakle, uzroci autističnog poremećaja nisu do danas poznati, a brojni činitelji mogući su uzročnici (genetski faktori, oštećenje u trudnoći od lijekova i virusa, trauma u porodu, virusne infekcije rane dobi, autoimune reakcije, psihotraume i drugo). (Nikolić, 2000, 102).

❖ Obiteljski uzroci

Kako je poznato da napuštena djeca ili ona koja su, iz bilo kojeg razloga dulje odvojena od obitelji, osobito majke, mogu pokazivati znakove psihičkog poremećaja, kao posljedica odvajanja može se pojaviti i autizam ili neki od simptoma tog poremećaja. Iako je to moguće, prema Nikoliću (2000), mnogo je manja vjerojatnost da je to uzrok autističnog poremećaja nego što se to smatralo u počecima. Danas se zna da se radi o mnogim drugim uzrocima. Također, na temelju više istraživanja dokazano je da se autizam učestalije javlja u nekim obiteljima te je među braćom i sestrama pedeset do sto puta češća pojavnost tog poremećaja nego općenito u populaciji. Dakle, ako u obitelji postoji autistično dijete, to znači da postoji rizik da se u toj obitelji ponovo rodi autistično dijete. To je vrlo bitan podatak za roditelje autističnog djeteta, ukoliko se odlučuju za drugo dijete. Kada se pak govori o tome da je dijete imalo sasvim normalan razvoj te se iznenada ili postupno javljaju psihičke promjene, to se povezuje sa psihičkom traumom, što može biti odvajanje od obitelji zbog hospitalizacije ili iz nekog drugog razloga.

❖ Neuroanatomski i neuropatološki uzroci

Kao dokaz da se, između ostalog, radi i o oštećenju mozga jest relativna učestalost (28%) epileptičnih napadaja u autistične djece. Po prvi put obično se pojavljuju u vrijeme adolescencije. Kako se navodi u stručnoj literaturi (Nikolić; 2000), nepovoljni prenatalni i perinatalni čimbenici mogu imati ulogu u genezi autizma. Mnoge majke autistične djece imale su tešku i kompliciranu trudnoću ili pak težak porod, što objašnjava da je na taj način došlo do oštećenja mozga i psihičkih poremećaja. Od tih poremećaja najučestaliji je autizam i općenito poremećaj komunikacije. Među ostalim, kao potencijalni rizični čimbenici, navedeni su: „niska porođajna težina, amnionski mekonij, kratka gestacija, uzimanje lijekova za vrijeme trudnoće, virusne infekcije tokom trudnoće, edemi, niski Apgar po rođenju, vaginalno krvarenje tokom trudnoće protrahiran porod, hiperbilirubinemija, patologija placente, opseg glave po rođenju.“ (Nikolić, 2000, 104).

Svi ti uzročnici nisu sigurnog značenja. Ako oni vode do autizma, djeluju u kombinaciji, ili su pak genetski programirani.

❖ Genetički razlozi

„Principi nasljeđivanja su nepoznati i može se govoriti samo o identifikaciji općeg utjecaja nasljeđa. Značajno veća učestalost kod muškog spola ne može se precizno objasniti niti jednom od genetskih teorija. Pretpostavlja se da autizam ima autosomno recesivnu ulogu, što se zaključuje iz analiza koje su pokazale multiplu incidenciju u obiteljima i veću incidenciju podudarnosti kod monozigotnih blizanaca u usporedbi s dizigotnim blizancima.“ (Nikolić, 2000, 104, 105). Nadalje u literaturi navedeno je kako je čest slučaj da članovi obitelji autističnih osoba također pate od kognitivnih poremećaja te specifičnih karakteristika osobnosti. Među najučestalije kognitivne poremećaje ubrajaju se poremećaji čitanja, sricanja, artikulacije, razvoja govora i mentalna retardacija.

❖ Neuroznanstvena tumačenja

Prema Nikoliću, neurološki modeli također nude svoja objašnjenja uzroka autizma; „Abnormalno ponašanje u autizmu usporedivo je s ponašanjem odraslih osoba oštećena mozga, osobito frontalnog režnja, bazalnih ganglija i limbičkog sustava.“ (2000, 105). Ponašanje osoba izazvano takvim oštećenjima gotovo se u potpunosti podudara sa svim glavnim obilježjima/ obrascima ponašanja osoba s autističnim poremećajem: stav tijela, hoda, poremećaji komunikacije, pažnje i percepcije, rituali i kompulzivno ponašanje, nesposobnost učenja uz pomoć iskustva, adaptacija na promjene u okolini, konkretno mišljenje te manjak empatije.

❖ Imunološka gledišta

U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000) navedene su spoznaje iz studije u kojoj je evidentno da majčinski imunitet može biti povezan s autizmom. Druge imunološke hipoteze dovele su do spoznaje da majčinska antitijela mogu izazvati oštećenja mozga, ili biti direktno odgovorna za oštećenje fetalnog živčanog tkiva u razvoju koje uzrokuje abnormalna ponašanja u autizmu.

1.4. MANIFESTACIJE AUTISTIČNOG POREMEĆAJA

Autistični poremećaj obuhvaća različite simptome, no oni zajedno čine jedinstvenu kliničku sliku. Tako je Rutter (1978) izdvojio tri skupine simptoma po kojima se autizam razlikuje od drugih poremećaja te dječjih psihoza: „oštećenje socijalnog kontakta s brojnim karakteristikama koje odstupa od djetetova intelektualnog funkcioniranja, zakašnjeli i promjenjeni razvoj jezika i govora s brojnim specifičnostima, a koji su slabije razvijeni od opće intelektualne razine, zatim inzistiranje na jednodušnosti te stereotipije, abnormalne preokupacije i otpor promjenama.“ (Bujas- Petković, 2010, 103). Svi od navedenih simptoma pojavljuju se u prve tri godine života.

Prema stručnoj literaturi (Bujas- Petković, 2010, 103), prvi znakovi autističnog poremećaja mogu se uočiti već u dojenačkoj dobi: „rani poremećaj prehrane (odbijanje dojke ili bočice, prihvaćanje samo određene hrane), poremećaj sna, plačljivost, autoagresija, pretjerana mirnoća ili nemir, odsutnost anticipirajućeg držanja djeteta i postularna adaptacija (mišićna atonija ili rigiditet), smanjen interes za igračke, pretjerana anksioznost, nezainteresiranost za zbivanja u okolini. U neke djece nedostaje emocionalne povezanosti s roditeljima.“ Roditelji moraju biti predani svom djetetu te ga „oslušivati“, posvetiti mu se u potpunosti kako bi uočili eventualne znakove poremećaja.

❖ Socijalno ponašanje

Nemogućnost uspostavljanja socijalnih interakcija, kao jedan od ključnih simptoma, navodi se od samog početka otkrivanja ovog poremećaja. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Bujas- Petković, 2010, 104), u jednoj od klasifikacija, navedeni su simptomi poremećenih socijalnih interakcija u četiri podskupine: „1. oštećenje neverbalnih načina ponašanja kao što su pogled oči u oči, izraz lica, držanje tijela, geste; 2. ne razvijaju se odnosi s vršnjacima primjereni dobi; 3. nedostatak interesa i suosjećanja s drugim osobama, 4. nedostatak socijalne ili emocionalne uzajamnosti.“ Intenzitet navedenih simptoma ovisi od djeteta do djeteta, odnosno o djetetovoj intelektualnoj i govornoj sposobnosti. Kada govorimo o izostanku kontakta oči u oči, prema stručnoj literaturi Bujas- Petković, nije najtočnije reći da se radi o namjernom izbjegavanju kontakta, već iz razloga jer nemaju interes za time. Isto tako, što se tiče izbjegavanja socijalne situacije općenito, slučaj je da ju dijete s autističnim poremećajem najvjerojatnije često ne razumije. Tome je tako jer su mu mnoge stvari nejasne i neshvatljive. Tada dijete osjeća frustraciju i neprimjereno reagira.

❖ Govor i mišljenje

„Govor je prirodna sposobnost čovjeka da se sporazumijeva, šalje i vraća misli i poruke pomoću artikuliranih glasova koji oblikuju riječi i rečenice/ neko drugo sredstvo koje zamjenjuje govor i verbalni jezik kao sustav znakova (geste, grimase, kašalj u znak neslaganja itd.)“ (<http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>). Govor i jezik sastavni su dijelovi vrlo složenog procesa međuljudske komunikacije. Taj proces je promijenjen i znatno slabije funkcionira u mnogim poremećajima, kao i u autizmu. Prema stručnoj literaturi (Bujas- Petković, 2010), govor se razvija u receptivnom (slušanje te sposobnost prepoznavanja riječi) i ekspresivnom obliku (vokalizacija i artikulacija). Ako bilo koja od sastavnica tog procesa savršeno ne funkcionira, komunikacija je narušena.

Djeca s autističnim poremećajem koja imaju snižene intelektualne sposobnosti, ali i ona prosječne inteligencije, imaju teškoće u razumijevanju. Naime, ona ne mogu shvatiti apstraktne pojmove. Dok djeca urednog razvoja počinju razvijati govor potkraj prve godine, većina autistične djece najčešće progovori kasnije, te je taj govor manjkav, a moguć je i njegov potpuni izostanak. U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000, 52) navedene su specifičnosti govora autistične djece: „obično je veoma oskudan, djeca se njime rijetko služe iako znaju govoriti, a koriste ga isključivo za izražavanje fizioloških potreba (glad, žeđ) ili želja. Autistična djeca govore u drugom ili trećem licu, npr.: Daj mu soka!, Daj mu čokolade!, Dat ću ti soka!, Dat ću ti čokolade!, misleći pritom na sebe. Ona zapravo ponavljaju riječi ili dijelove rečenica koje su ranije čuli, ali ne odgovaraju na pitanja.“ Vrlo često autistična djeca svojim izostankom reakcije odaju dojam da se radi o gluhoći. Roditelji posumnjaju na gluhoću jer dijete ne odgovara niti se okreće u znak reakcije pa zatraže stručnu pomoć. Često je to prvi i jedini simptom koji vodi do dijagnoze autističnog poremećaja. Isto tako, česta je pojava da djetetov govor nakon pojave bolesti postaje nerazumljiv u formalnom i sadržajnom smislu. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Nikolić, 2000), dijete stvara nove riječi (neologizme), izokreće pojedine riječi te ih pogrešno izgovara. Kod većine autistične djece prisutan je eholaličan govor, što znači da dijete ponavlja zadnje riječi u rečenici, cijele rečenice ili razgovore koje je prije od nekoga čulo onako kako je bilo izgovoreno. Dakle, govor je poprilično nerazumljiv, a često dijete govori samo sa sobom. Ukoliko okolina ne razumije zahtjeve te ne odgovori, i to kako je dijete očekivalo, u djetetu se budi ljutnja i stvara se osjećaj anksioznosti. Dijete je najviše ljuto i agresivno ako ga ne razumije njegova majka jer

smatra da bi ga ona svakako trebala razumjeti te je smatra krivom za nastanak takve situacije.

Brojni istraživači došli su do zaključka da je razvoj govora autistične djece u korelaciji s njihovim intelektualnim funkcioniranjem te da intelektualno sposobnija djeca imaju bolje razvijen govor i razumijevanje (Bujas- Petković, 2010). Unatoč tomu, bitna je činjenica da je govor autistične djece razvijen ispod njihove opće intelektualne razine i da na testovima inteligencije djeca s autizmom postižu mnogo bolje rezultate na neverbalnim nego na verbalnim testovima. Uz sve navedeno, govor autistične djece često je poremećen i u ritmu, intonaciji, visini i naglasku. Dijete govori bez emocija, odsutno, u trenu kada njemu odgovara te „čuje što želi čuti“; ne reagira na pitanja i izjave koje kod njega ne bude nikakav interes.

❖ Stereotipije, ograničeni interesi i aktivnosti

Među prvim specifičnostima autističnog poremećaja 1943. Kanner je opisao inzistiranje na jednoličnosti. Djeca imaju potrebu za rutinom. Opiru se bilo kakvim promjenama u okolini te ih to čini uznemirenima. Dijete uspostavlja isti red, često slaže predmete u besmislen niz. Ti simptomi opisani su kao ograničeni, repetitivni, stereotipni modeli ponašanja, interesa i aktivnosti koji se očituju: „a) zaokupljenošću jednim ili više stereotipnih i restriktivnih modela interesa koja je abnormalna intenzitetom ili usmjerenošću, b) uočljivim nefleksibilnim priklanjanjem specifičnim, nefunkcionalnim rutinama ili ritualima, c) stereotipnim i repetitivnim motoričkim manirizmima, d) trajnom zaokupljenošću dijelovima predmeta“ (Bujas- Petković, 2010, 111). Iako su ti simptomi nekada vidljivi i kod djece normalnog razvoja, javljaju se u manjoj mjeri. Autistično dijete ne smijemo dugo ostavljati samo u igri, upravo zbog toga što su stereotipne, ritualne, a kada djetetu prijeđu u naviku teško ih je otkloniti. Dijete zaokupljeno takvim igrama ne želi nikakvu drugu korisnu aktivnost (Nikolić, 2000).

1.5. REHABILITACIJA I TERAPIJA

Terapijske su intervencije mnogobrojne i vrlo različite. Najčešće su korišteni psihoanalitički pristup, bihevioralni pristup i kurativno-pedagoški pristup. U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000) navedeni su i sljedeći terapijski pristupi:

- psihofarmakoterapija
- likovna terapija
- terapija igrom
- kineziterapija
- psihoterapija autistične djece i njihovih obitelji
- rehabilitacijsko-reedukativni postupak
- stručna pomoć roditeljima

Psihoanalitički pristup podupire osobnost djeteta i njegov stil života, dinamiku razvoja te njegove potrebe općenito. Dijete je stavljeno u sredinu u kojoj samo bira ono što ga čini zadovoljnim i ispunjenim te se na taj način potiče njegov usklađeniji razvoj i napredak.

Bihevioralni pristup bavi se proučavanjem ponašanja, odnosno upravljanjem i kontroliranjem ponašanja. Polazi se od pretpostavke da se svako ljudsko biće može naučiti određenim radnjama ukoliko je za njih nagrađeno. Bitno je da su zadaci podijeljeni u jednostavne etape i da prijelaz na složenije mora biti postepen.

Kurativno-pedagoški pristup temelji se na podizanju svijesti o tome kako je najbitniji pedagoški pristup koji je prilagođen teškoćama djeteta te njegovim mogućnostima. Kako bi se postigli terapijski uspjesi, od iznimne je važnosti sama osobnost i trud koji terapeut ulaže, ali isto tako i uključenost i podrška cijele obitelji te njihova međusobna suradnja.

Psihofarmakoterapiju - korištenje lijekova za smirivanje neželjenih simptoma - treba primjenjivati samo kada druge metode ne daju nikakve rezultate, to jest, kada psihoterapijski postupci nisu učinkoviti. Od lijekova, u terapiji autistične djece najčešće se koriste lijekovi za suzbijanje psihoza u odraslih ili pak lijekovi za uspavljivanje. Ti lijekovi nisu dugoročno rješenje, već bi ih trebalo koristiti samo privremeno kada je dijete izrazito nemirno.

Likovna terapija primjenjuje se kod gotovo svih psihičkih poremećaja. Likovnim izražavanjem može se uspostaviti i dijagnoza jer crteži zaista mnogo toga mogu otkriti i imati mnoge skrivene poruke. Većina autistične djece voli se likovno izražavati. S obzirom na oskudan govor ili njegov potpun izostanak, likovno stvaralaštvo je način njihova izražavanja, slanja misli, želja i poruka.

Terapija igrom razlikuje se od spontane igre s vršnjacima. Ona je ciljana i vođena od strane terapeuta te je podijeljena u određene faze. Kroz igru dijete može izreći svoje osobne doživljaje. Isto tako služi i za upoznavanje vanjskoga svijeta.

Kineziterapija je važan dio terapije autistične djece. U dječjoj dobi kineziterapijom se uklanja hiperaktivnost, dok u odrasloj dobi suzbija agresiju i destruktivno ponašanje. Kao i kod zdrave djece, kineziterapija potiče normalan tjelesni razvoj.

Psihoterapija autistične djece i njihovih obitelji- psihoterapija ima učinka samo kod one autistične djece koja imaju više intelektualne sposobnosti. Kod mnoge djece s težim poremećajem psihoterapija ne daje značajne rezultate. Individualna psihoterapija za cilj ima dati uvid u ponašanje i osmišljavanje ponašanja i unutrašnjeg doživljaja. Kako za samo dijete, psihoterapija je neophodna i za članove obitelji autističnog djeteta. Osobito je važna edukacija roditelja kako bi se znali nositi sa situacijama, ispravno postupati i pravilno se odnositi prema djetetu.

Kod rehabilitacijsko-reedukativnog postupka potrebno je uzeti u obzir pet temeljnih ciljeva:

- „1) Poticanje normalnog razvoja
- 2) Nastojati unaprijediti sposobnost učenja
- 3) Redukcija rigidnosti i stereotipija
- 4) Odstranjivanje nespecifičnog maladaptivnog ponašanja
- 5) Ublažavanje roditeljske traume i nesreće“ (Nikolić, 2000, 124)

Stručna pomoć roditeljima od iznimne je važnosti kako bi se roditelji naučili nositi s raznim oblicima ponašanja svog autističnog djeteta. Roditeljima je potrebno detaljno objasniti psihičku situaciju djeteta te im na taj način umanjiti strah i osjećaj krivnje. Također, naučit će kako je potrebno odnositi se prema djetetu u konkretnim situacijama. Stručna pomoć roditeljima se nudi se na nekoliko načina:

- „1) Savjetovalište za roditelje
- 2) Individualni tretman
- 3) Grupe roditelja
- 4) Tretman roditelji- dijete“ (Nikolić, 2000, 125, 126)

1.1.1 ODGOJNO-OBRAZOVNA INTEGRACIJA UČENIKA S POREMEĆAJIMA AUTISTIČNOG SPEKTRA

Ključni preduvjet uspjeha autistične djece u odgojno-obrazovnom radu jest njihovo što ranije uključivanje u program rane intervencije u obitelji te kasnije u vrtiće. Rano uključivanje rezultira boljim izgledima u kasnijoj, školskoj integraciji. Autori upućuju na svijest o tome da je priprema autističnog djeteta za školu od iznimne važnosti (Špelić, Košeto, 2011). U članku je istaknut napredak autističnog dječaka koji je pohađao individualizirani program s dvije odgajateljice u vrtiću. Razvile su se pozitivne promjene u socijalizaciji koje su dječaku olakšale pohađanje osnovne škole.

Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Bujas- Petković, 2010), djeca s poremećajima iz autističnog spektra teško se uključuju u redovito školovanje. Jednim dijelom to je prisutno zbog intelektualnih teškoća, ali i zbog predrasuda okoline. S obzirom na drugačiji način razmišljanja, razlikuje se i njihov način učenja, stoga je nužno znanje i kontinuirana edukacija učitelja, ali i svih ostalih stručnih suradnika koji su dio djetetova obrazovanja. Isto tako, za napredak autističnog djeteta u odgojno-obrazovnom procesu obavezna je dobra komunikacija između učitelja i ostalog stručnog osoblja te roditelja. Integracija je općenito podijeljena u tri razine: lokacijsku, socijalnu i funkcionalnu. Cilj integracije ne završava samo s integracijom u škole, već je prijeko potrebna i integracija u društvo, odnosno edukacija društva općenito. Naime, čest je slučaj da se dijete, nakon ostvarene integracije u školi te ostvarenih pozitivnih odnosa s vršnjacima i učiteljima, nakon segregacijskog školovanja, nije uspješno reintegriralo u društvo.

Nepobitna je činjenica da je inkluzivna edukacija od velike koristi, ukoliko se provodi po maksimalno prilagođenom, individualiziranom pristupu pojedinom učeniku i ukoliko su zadovoljeni svi potrebni uvjeti te omogućene specifične prilagođene metode. Valja naglasiti da se pritom ne ometa nastavni proces za ostale sudionike. Individualizirano podučavanje mora biti usmjereno na poticanje socijalne kognicije i adaptivne oblike ponašanja. Osim usvajanja školskog gradiva, za autističnu je djecu od iznimne važnosti poticanje njihovih socijalizacijskih i komunikacijskih sposobnosti.

„Suvremena hrvatska škola pretpostavlja integraciju djece s posebnim obrazovnim potrebama, a učenikom s posebnim obrazovnim potrebama, kakvi su i oni s poremećajima autističnog spektra, smatra se svako dijete koje ima znatno veće teškoće u učenju nego

njegovi vršnjaci, zbog čega mu je potrebna posebna odgojno-obrazovna podrška. Oblici rada koji se nude u sklopu osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja za učenike s posebnim obrazovnim potrebama provode se u redovitom osnovnim školama i posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. U redovitim osnovnim školama za učenike s posebnim potrebama moguća je potpuna integracija (redoviti razredni odjeli, redoviti program uz individualizaciju, prilagođeni program, djelomična integracija, redoviti razredni odjeli- predmeti iz područja kulture, posebni razredni odjeli- obrazovni predmeti prema posebnom programu i posebni odjeli s posebnim programima). U posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama može se provoditi redoviti program te prilagođeni i posebni programi.“ (Bujas- Petković, 2010)

Prema HNOS-u (Hrvatski nacionalni obrazovni standard), edukacijska integracija u redovitu školu osigurana je za učenike s Aspergerovim poremećajem, učenike s autističnim poremećajem ukoliko su graničnog ili prosječnog intelektualnog razvoja. Za integraciju u redovitu školu učenici s navedenim poremećajima mogu imati blaža odstupanja u socijalnoj interakciji te umjeren stupanj autizma, što znači da su smetnje u ponašanju zastupljene u manjoj mjeri.

1.1.2. PRIHVAĆANJE UČENIKA S POSEBNIM POTREBAMA

Uključivanje djece s posebnim potrebama u redovno osnovnoškolsko obrazovanje predstavlja vrlo veliki izazov, ne samo za dijete s posebnim potrebama, njegove roditelje, učitelje i ostale stručne suradnike, već i za njegove vršnjake u razredu. (Špelić i sur., 2009) Glavni preduvjet uspješne suradnje jest taj da učitelj detaljno, razgovorom, pripremi i upozna ostalu djecu u razrednoj sredini sa svim različitostima, specifičnostima i svim potrebama tog učenika.

Autori upućuju na svijest o tome da je opaženo veće razumijevanje razlika u fizičkim, ponašajnim i osjećajnim aspektima učenika s posebnim potrebama kod učenika u razredima u koje su uključena djeca s posebnim potrebama. S druge strane, postoje mnoge poteškoće i moguća ograničenja s kojima se susreću ostali učenici u razrednoj sredini, kao i njihovi roditelji i učitelji. U stručnoj literaturi (Špelić i sur., 2009; Špelić i sur., 2013) koja proučava socijalizaciju učenika s posebnim potrebama u razrednoj sredini, navedeno je da djeca s posebnim potrebama uključena u osnovnoškolsko obrazovanje tijekom prve tri ili četiri godine nisu uspješno socijalizirana, što se odražava njihovim statusom „zvijezda odbijanja“. Naime, ostali učenici u razrednoj sredini često osjećaju nelagodu u prisustvu djeteta s posebnim potrebama zbog njihova neadekvatnog, često ekscentričnog, ponašanja. Djeca

mlađe školske dobi često nemaju razumijevanja za takve obrasce ponašanja te se pretpostavlja da im smeta isticanje djece s posebnim potrebama, osjećajući se pritom zanemarenima. Djeca s posebnim potrebama svojim ponašanjem često nisu pozitivno prihvaćena u igrama s vršnjacima. Međutim, ključna je dobra pripremljenost razreda. Njihove spoznaje o specifičnostima ponašanja djece s posebnim potrebama i dobra informiranost učenika o načinima interakcije s učenicima s posebnim potrebama ima odlučujuću ulogu u prevladavanju navedenih poteškoća. Ulogu u prihvaćanju velikim dijelom ima prosocijalno ponašanje i razina empatije koju učenici posjeduju. Često je slučaj da djevojčice imaju razvijeniju empatiju.

1.1.3. PRIPREMA UČITELJA ZA RAD S DJECOM S POREMEĆAJIMA AUTISTIČNOG SPEKTRA

Učitelj koji vodi razred u koji je integriran učenik s autističnim poremećajem mora biti dobro pripremljen i educiran kako bi suradnja bila uspješna. Nužna je vrhunska organizacija u svim aspektima, što uključuje vrijeme, prostor, didaktička sredstva te metode podučavanja. Učitelj mora biti dobro upućen u potrebe učenika. Najčešće se navedeno osigurava na sastancima na kojima sudjeluju učitelj, roditelji i asistent (ako je uključen u rad).

1.1.4. PRIJELAZI IZ RAZREDA U RAZRED

Učitelju koji prima učenika trebaju se pružiti potrebne informacije o autizmu te im omogućiti edukaciju o tom poremećaju. Posebno je osjetljiv prijelaz iz razreda u razred, s obzirom na činjenicu da autistična djeca teško prihvaćaju promjene u okolini te se osjećaju uznemireno kada se prekida njihova rutina. Od velike je koristi da učitelj, zajedno s asistentom, posjeti učenike u njihovu trenutačnom razredu kako bi utvrdio:

- „ način na koji se učenik ponaša u aktualnom razrednom okruženju
- djelotvorne prilagodbe i promjenu u okruženju, nastavnom planu i programu te u podršci
- vizualne stavove koji se koriste radi pružanja podrške učeniku
- aktualne obrazovne strategije koje učinkovito djeluju na učenika
- razinu sudjelovanja učenika u aktivnostima i u društvenom životu razreda“
(Poučavanje učenika s autizmom, 2008)

Provode se i sastanci koji su povezani s planiranjem, na kojima se razmjenjuju informacije o učeniku te se razmatraju najdjelotvorniji ciljevi, obrazovne strategije i pristupi. Na taj se način roditeljima i učenicima omogućuje razmatranje ciljeva, obrazovnih strategija, promjena nastavnog plana i programa, metoda podržavanja primjerenih oblika ponašanja te komunikacija. Tatkvi bi se sastanci trebali održati prije kraja tekuće godine. U svrhu planiranja, ukoliko roditelju daju dopuštenje, priprema se kratka videosnimka učenika te se prikazuje učitelju koji prima učenika. To je vrlo kreativna strategija koja je od velike pomoći jer školskome osoblju pruža potrebne informacije.

1.1.5. SURADNJA S RODITELJIMA

Roditeljska je uloga odlučujuća u uspješnosti socijalizacije i integracije djece s poremećajima iz autističnog spektra u osnovnoškolskom obrazovanju. Prije svega, roditelji moraju biti educirani, informirati se o novim spoznajama i metodama koje pridonose djetetovu napretku. Ključ uspjeha jest spremnost i otvorenost za suradnju, kako sa psiholozima i ostalim stručnjacima, tako i s učiteljima. Ta je suradnja vrlo bitna s obzirom na to da dijete, nakon roditelja, s učiteljem provodi najviše vremena. Obje strane moraju poticati partnerstvo usmjereno prema djetetu i u njegovu korist. Dobra komunikacija osnova je dobre suradnje kako bi se pomoglo djetetu. Tako roditelji i učitelji određuju prioritetne ciljeve u podučavanju djeteta, osmišljavaju osobno usmjeren program te intervencije korisne za dijete. Nakon što se program odredi i počinje provoditi, roditelji moraju pratiti promjene i ishode programa intervencije. Ukoliko program nije odgovarajuć i njime se ne postižu uspjesi i napredak, potrebno ga je na temelju kontinuirane komunikacije mijenjati i prilagođavati, ovisno o potrebama djeteta.

2. PRIKAZ UKLJUČIVANJA DJEVOJČICE S AUTISTIČNIM POREMEĆAJEM U POČETNO OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

U ovom dijelu diplomskog rada iznosim prijepis nalaza specijalističke kliničke psihologije Špelića A., izdanog 28. svibnja 2004. godine, kojim je prikazana povijest bolesti djevojčice s dijagnosticiranim autizmom. Zatim sam načinila izvatke zapisa o prilagodbi te djevojčice u drugom razredu redovne osnovne škole. Izvori zapisa su dnevници zapažanja učiteljice autistične djevojčice koji su vođeni tijekom cijele školske godine.

2.1. PRIKAZ POVIJESTI BOLESTI

Djevojčica Antonija bila je dijelom psihoterapijskog tretmana od lipnja 2000. godine. Roditelji su prvi prepoznali poteškoće u razvoju djevojčice koje su se javile u drugoj godini njezina života. Primijetili su zastoj u razvoju govora i specifične oblike ponašanja. Djevojčica je tada bila podvrgnuta obradi na Klinici za dječje bolesti Kantrida u Rijeci, gdje je ustanovljena dijagnoza *pervazivnog razvojnog poremećaja*.

Prema majčinih podacima, trudnoća i porod bili su uredni. Majka je dijete dojila do 18 mjeseci. Dijete se uredno razvijalo i pokazivalo normalan psihomotorni razvoj. Prohodala je s 12 mjeseci, a progovorila s 18 mjeseci. Međutim, naučene riječi djevojčica je koristila još oko mjesec dana -tada ih prestaje upotrebljavati i koristi tek pojedine glasove. Promjene u ponašanju manifestiraju se kroz izbjegavanje socijalnih kontakata i interakcije s drugima. Kao razlog izbjegavanja socijalnih kontakata javlja se stanje anksioznosti te reakcije straha. Djevojčica je djelovala zamišljeno i odsutno, ponašajući se kao da je „u svom svijetu“. Odsutnost se primijećivala i u njenom zamišljenom pogledu, kao i u izostanku reakcije na zvučne podražaje i pozive iz okoline, čime je odavala dojam gluhoće. Uočeno je stereotipno ponašanje, izraženo ponavljanjem određenih pokreta i grimasama koje su popraćene pojedinim neartikuliranim glasovima. Djevojčica tada počinje s agresivnim reakcijama koje su popraćene reakcijama bijesa i samoozljeđivanja koje joj, kako se činilo, nisu izazivale bol.

Po završetku psihologijske obrade, navedene poteškoće u razvoju prepoznate su u sklopu poremećaja autističnog spektra. Primarni problem sa psihodinamskog stajališta definiran je zastojem u razvoju procesa separacije- individuacije koji je popraćen regresijom na autističnu razinu objektnog odnosa. Prema izdanim nalazima, definiran je psihoterapijski pristup s naglaskom na poticanju ranih sadržaja s posebnim naglaskom na separacijskom iskustvu.

Psihoterapijski tretman

Psihoterapijski tretman organiziran je tri puta tjedno u trajanju od 30 minuta, s tim da je dijete imalo dodatni psihoterapijski rad u trajanju od 15 minuta s roditeljima, provodeći nakon svake seanse.

U počecima djevojčica nije pokazivala nikakve reakcije na novonastalu situaciju separacije od roditelja. Prve reakcije u terapijskom radu bile su usmjerene na separaciju od roditelja. Djevojčica je izražavala bijes i autodestruktivne oblike ponašanja. Ti oblici

ponašanja prisutni su u svim situacijama u kojima ju se ograničava, kada ona ne može ostvariti sve prema svojoj želji.

Prvi uspjeh nastupio je u prihvaćanju taktilnog odnosa. Umanjuju se stanja anksioznosti i nema više reakcija izbjegavanja. Zatim je uspostavljen vizualni kontakt s djevojčicom, a time je prestalo izražavanje frustracija- povlače se reakcije nekontroliranog bijesa i samoozljeđivanja; grizenje, istežanje ekstremiteta i udaranje o pod. Tada se kod djevojčice razvila osjetljivost na bol i sve više izražava ljutnju prema drugim osobama. Navedene primjene uočene su i u igri. Djevojčica je uspostavila odnos s plišanom igračkom kao prvim vidom „prijelaznog objekta“. Time je započeto imenovanje pojedinih objekata te je započet razvoj govora. Pojava govora bila je zadnja u nizu psihoterapijskih postignuća. Djevojčica je imenovala pojedine predmete te je kroz rečenice, koje su se sastojale od dvije riječi, izražavala svoje potrebe. Navedene promjene u terapijskom procesu paralelne su i s promjenama u obiteljskom funkcioniranju. Djevojčica počinje pokazivati više interesa za svoje sestre i s njima sudjeluje u pojedinim jednostavnijim igrama. Kroz igru također izražava neke određene želje i interese.

Početkom psihoterapijskog tretmana djevojčica počinje uspostavljati kontrolu sfinktera. Iako je kontrola mokrenja bila brzo uspostavljena, kontrola stolice i dalje predstavlja problem. Pojedine traumatične situacije kod djevojčice se još uvijek manifestiraju izostankom stolice.

Pohađanje predškolske ustanove

Djevojčica je krajem 2002. godine uključena u predškolsku ustanovu. Posebni naglasak bio je na poticanju procesa socijalizacije. Uspostavljena je odlična suradnja sa stručnim osobljem predškolske ustanove i dogovorena je supervizija njihovog stručnog rada s djetetom. Rezultat te suradnje bio je taj da je djevojčica postepeno prihvaćala obaveze grupnog ponašanja unutar skupine. To je veliki napredak na području socijalizacije. Djevojčica je s vremenom stjecala interes za interakciju s drugom djecom. Tome su uvelike pridonijele i aktivnosti koje je provodila sa svojim sestrama.

2003./2004. godine, za vrijeme predškolskog razdoblja, u rad s djevojčicom uključena je još jedna odgajateljica koja je individualnim pristupom pripremala djevojčicu za polazak u osnovnu školu. U tom periodu djevojčica je usvojila prepoznavanje velikih tiskanih slova i

brojeva te ih je znala imenovati. Uslijedio je i razvoj grafomotoričkih sposobnosti, što znači da je djevojčica usvojila pisanje velikih tiskanih slova i brojeva.

Osnovnoškolsko obrazovanje

2004./2005. godine djevojčica je po prilagođenom programu upisana u redovnu osnovnu školu u Čepiću. Razrednu sredinu dijeli s još dva učenika. Tijekom djetetova uključivanja u razrednu sredinu bile su prisutne pojedine poteškoće koje su kroz suradnju s učiteljicom prevladane. Učiteljica je kontinuirano izvještavala o zapažanjima u radu s djevojčicom. Pružena su joj objašnjenja o emocionalnom događanju kod djevojčice te je upućena u način interakcije.

2.2. PRIKAZ NAPREDOVANJA DJEVOJČICE ANTONIJE KROZ PRVU GODINU OSNOVNOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

(Osvrt na diplomski rad studentice Ingrid Španić)

Studentica Ingrid Španić proučavala je i analizirala učiteljičine zapise o snalaženju i napredovanju autistične djevojčice Antonije u razdoblju prve godine osnovnoškolskog obrazovanja. Pratila je postignuća djevojčice u odrazovnim predmetima (Hrvatski jezik i Matematika), te neobrazovnim predmetima (Likovna kultura, Glazbena kultura te Tjelesna i zdravstvena kultura). Analizirajući zapise, studentica Ingrid Španić navela je sljedeća postignuća:

Djevojčica Antonija po završetku prvog razreda osnovne škole znala je samostalno pisati sva slova unutar crtovlja bilježnice. Naučila je pisati i lijevom rukom, tako da je znala pisati objema rukama. Veliki napredak zapažen je i kod čitanja. Na početku školske godine djevojčica je čitala isključivo slovkajući, s time da je povremeno zamijenila pojedina slova. Zamijećeno je općenito poboljšanje u komunikaciji, što je vrlo značajno za djecu s autističnim poremećajem. Napredak se očitovao u Antonijinom poboljšanom usmenom odgovaranju na učiteljičina pitanja u smislu mogućnosti odgovaranja punom rečenicom.

Antonijin napredak u nastavi matematike očituje se u usvajanju računskih operacija zbrajanja i oduzimanja brojeva do 10, od čega je prvo bilo naučeno oduzimanje, potom zbrajanje. Djevojčica je to uspjela uz pomoć raznih didaktičkih materijala, igračaka i pomagala. Usvojila je i gradivo brojevne crte te rednih brojeva.

Na satovima Likovne kulture djevojčica nije imala većih poteškoća, osim početnih smetnji vezanih za motoriku, koje je brzo savladala točkanjem crteža te prethodnim skiciranjem. Na taj način djevojčica je razvijala preciznost i urednost bojanja. Satovi Likovne kulture djevojčicu su smirivali i činili sretnom i zadovoljnom. Razvijala se i samostalnost u radu; djevojčica je samostalno vadila pribor te se postepeno razvijao osjećaj za druge uspoređujući svoj rad s radovima drugih učenika.

Nastavni predmet Glazbena kultura kod djevojčice budi pozitivne reakcije te je smiruje kao i nastava Likovne kulture. Antonija uživa u pjevanju, plesanju i slušanju glazbe. Sudjelovala je u priprema i samom nastupu na dvije školske priredbe, u čemu nije bilo većih odstupanja u odnosu na druge učenike. Antonija je sudjelovala u radu bez znatnijih pogrešaka i družila se s drugom djecom, razvijajući na taj način proces socijalizacije.

U početku nastave tjelesne i zdravstvene kulture djevojčica se opirala organiziranom fizičkom radu, osobito izvođenju općih pripremnih vježbi. U trenucima nervoze i hiperaktivnosti djevojčica se često udaljavala sa školskog igrališta, čime se dovodila u opasnost. Zbog toga je Antonijina majka morala biti prisutna kako bi pomogla u takvim situacijama i nastojala ih spriječiti. No, djevojčica je s vremenom počela prihvaćati vježbanje. Trčala je s ostalom djecom i sudjelovala u igrama dodavanja lopte. Proučavajući ostale učenike, počela je i sama sudjelovati u izvođenju općih pripremnih vježbi kao i u glavom dijelu sata izvodeći razne motoričke zadatke. Osobito je zavoljela organizirane vježbe u poligonu (naskoci, saskoci, trčanje, preskakanje) i kotrljanje po strunjačama. S vremenom se djevojčica prestala udaljavati sa školskog igrališta.

2.3. IZVADCI IZ ZAPISA O PRILAGODBI DJEVOJČICE S AUTIZMOM U OSNOVNOJ ŠKOLI

U ovom dijelu rada opisana je druga školska godina autistične djevojčice Antonije. Učiteljica je zorno dočarala i opisala događaje tijekom školske godine. Antonijino ponašanje, prilagodbu na novonastale situacije i način rada promatrala je i bilježila njena učiteljica od prvog do četvrtog razreda. Zapisi sadrže Antonijine reakcije u pojedinim situacijama i učiteljičine postupke kojima bi smirila iste. Kroz zapise uočavam kako su suučenicima Antoniju vrlo dobro prihvatili. Empatični su i spremni pomoći kada god je to potrebno. Zapisi se odnose na Antonijin napredak kroz sve obrazovne i neobrazovne predmete, te na načine na koje je on postignut.

1. TJEDAN (12. rujna- 16. rujna 2005.)

U prvom tjednu 2. školske godine djevojčica Antonija vrlo je nemirna i napeta, hiperaktivna. Taj nemir ispoljava čestim vrištanjem i plakanjem, lupanjem po klupi, prevrtanjem klupe, sve u namjeri prekidanja rada i skretanjem pozornosti na sebe. Učiteljica ne uspijeva u nastojanjima da umiri djevojčicu.

Antonija se opire radu i čestim smijanjem, nepažljivim čitanjem i ponavljanjem riječi („Torta je na lavića. Medo. Mišić. Tu raketa juri. Aaaa... Uuuu... Stani! Stani!“) Osobito je nervozna u iščekivanju marende. U izražavanju bijesa jako vrišti, lupa nogama o tlo, lupa rukama po klupi, baca stvari i pokušava učiteljicu grepsti i ugristi za ruku.

Njena nervoza očituje se i u pisanju- potezi olovkom vrlo su grubi. Za vrijeme marende djevojčica je smirena te se pristojno ponaša.

2. TJEDAN (19. rujna- 23. rujna 2005.)

Početak drugog tjedna Antonijina majka bila je pristuna na nastavi prvih pola sata kako bi pomogla u smirivanju djevojčice ako je potrebno. Djevojčica se nekoliko puta pokušavala bacati po tlu, u čemu je odmah bila spriječena. Napetost je umanjena te samim time pruža manji otpor radu.

Hiperaktivnost je i dalje prisutna, a učiteljica joj, kako bi je umirila, pokušava usmjeriti pozornost na druge aktivnosti, što uključuje bojanje, spremanje bojica u pernicu i slično. Djevojčica pokušava prekinuti rad riječima: „U Karojbu! U Karojbu! Barba Elvis! Treba pomoć! Pomoć! Medo! Mišić! Hlapić! Torta je na lavića!“

Djevojčica dobro surađuje i odraduje zadatke na satu Matematike, a nakon toga zadovoljno ponavlja „To je to!“. Za vrijeme marende dolazi učiteljici sjesti u krilo i piti jogurte.

Za vrijeme izleta u Labin učenica se lijepo ponašala. Za vrijeme vožnje autobusom bila je opuštena i dobrog raspoloženja. Tijekom kazališne predstave Antonija je u dva navrata pokazala nervozu, ali se ubrzo umirila.

Nakon školske marende, u šetnji, Antonija se drži svog para- prijateljice Lee i ne odvađa se od grupe. Učiteljica pohvaljuje njeno ponašanje.

3. TJEDAN (26. rujna- 30. rujna 2005.)

U trećem tjednu Antonija se opire radu konstantnim smijanjem i ponavljanjem raznih izraza i riječi: „ Majmun, žirafa, slonić, budale. To je to! Sunčica, Jakica, Jasminka, titičica...“ Pokušava grepsti i štipati učiteljicu i dizati se s radnog mjesta, a kada je spriječena, ljutnju izražava vrištanjem.

Kada je bila dobrog raspoloženja, djevojčica je pjevušila i sudjelovala u radu ne opirući se, no bila je jako nepažljiva pa je iste zadatke morala ponavljati nekoliko puta kako bi ih uspješno riješila.

Učenica se nakon krećeg ometanja na početku nastave samostalno uključuje u rad te ju učiteljica pohvaljuje što sama pokušava pisati odgovor na pitanje iz čitanke u bilježnicu. Međutim, piše odgovor nevezan uz tekst, piše ono o čemu razmišlja u tom trenutku: „Slonić, Mišić...“ te verbalno prekida rad izrazima: „ Pien, picu. To je micip, to je masel.“ Djevojčica traži odlazak na marendu prije vremena i, nakon što je spriječena, reagira burno, no kratkotrajno.

Djevojčica pokazuje interes za rad. Tražila je učiteljičinu pomoć u rješavanju zadataka i prepisivanju držeći učiteljicu lijevom rukom za njenu desnu. Za vrijeme odlaska na marendu ponaša se smireno i pozdravlja nastavničko i drugo osoblje („Dobar dan!“).

Posljednji dan u trećem tjednu bio je posvećen pripremi za priredbu povodom Dana zahvalnosti. Djevojčica se tada osjeća zanemareno i počinje vrištati, plakati te traži izlazak iz učionice.

Na satu likovne kulture pokazuje veliki interes u radu s glinamolom.

4. TJEDAN (3. listopada- 7. listopada 2005.)

Početak četvrtog tjedna učenica ponovo ometa početak sata smijanjem, bacanjem stvari i ponavljanjem pojedinih fraza, no nakon marende se smiruje. Gotovo svakog dana u 14. 45 h počinje tražiti odlazak kući jer zna da tada završava njezina nastava.

Učenica odbija rad i teško se usmjerava na postavljene zadatke. Međutim, kada se zaokupi određenim zadatkom, rješava ga temeljito, pazi na verbalni izraz te ga prati pogledom. Majka je prisutna i uvelike pomaže smiriti Antoniju.

Posjet Muzeju grada Labina, posjet Gradskoj knjižnici i odlazak u kazalište na predstavu „Ružno pače“ protekao je veoma dobro, Antonija se ponašala pohvalno. Učiteljicu je neprestano držala za ruku i ničemu se nije opirala. Za vrijeme predstave nije se ustajala niti ometala gledanje na bilo kakav način.

Na kombiniranom satu Hrvatskog i Matematike majka je bila nazočna s ciljem dobivanja što boljih povratnih informacija o Antonijinoj usvojenosti nastavnih sadržaja koji su se obrađivali po prilagođenom programu i uvježbavali tijekom drugog polugodišta prvog razreda i mjeseca rujna/ listopada ove školske godine. Uočeno je da se djevojčica nije opirala radu te je bila vrlo opuštena. Zadaci su rješavani individualiziranim pristupom uz konstantno usmjeravanje učenice na rad: „Pazi! U novi red. Pročitaj... Koji je ovo broj?“, no učenica se trudi što samostalnije rješavati postavljene zadatke.

Djevojčica se izrazito veseli radu na satu Likovne kulture. Zadatak je bio ilustrirati bajku „Ružno pače“ pastelama. Učenica je veoma raspoložena. Tijekom slikanja pjevuši melodiju „Ružni, ružni“. Po završetku traži da njen rad bude izložen na školski pano.

5. TJEDAN (10. listopada- 14. listopada 2005.)

Učiteljica Engleskog jezika pohvalila je Antoniju. U radu je marljiva i dobro surađuje. Nastupa kratkotrajni otpor i iskazivanje ljutnje jer ne može dočekati vrijeme marende. Brzo se smiruje i nastavlja s radom.

Na nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture učenica sudjeluje u uvodnom dijelu sata izvodeći opće pripreme vježbe. Ostatak nastavnog sata udaljava se od grupe.

Učenica pokazuje veliki interes za rad na nastavi Hrvatskog jezika. Sviđaju joj se nove vježbenice u kojima se pojavljuju istočkani crteži i u kojima ima podosta materijala za bojanje. Na trenutke boji vrlo oprezno, polako i smireno, a na trenutke ubrzava rad, neprecizna je i pokušava bacati bojicu preko klupe uzvikujući pritom „Aaaa... Dečko, ajde oladi...“

Antonija sa zadovoljstvom obavlja svoju dužnost redara, briše ploču. Sudjeluje u čišćenju učionice- baca papiriće u koš za smeće, vraća stolice na svoja mjesta. U radu također dobro surađuje.

Posljednji dan u petom tjednu Antonija je bila jedina učenica u razredu jer su njeni suučenicima bili bolesni. Djevojčici je ta situacija odgovarala jer je sva pažnja bila usmjerena na

nju. Izvršavala je zadatke bez pružanja otpora. Uvježbavala je čitanje i vježbala govorno izražavanje. Odlično surađuje i na ostalim satovima; na satu Matematike, Tjelesne i zdravstvene te Likovne kulture. Zadatak je bio slikanje akvarelom na temu „Šuma u jesen“. Antoniju satovi Likovne kulture jako usrećuju i opuštaju.

6. TJEDAN (17. listopada- 21. listopada 2005.)

Cijeli šesti tjedan Antonija je vrlo dobro surađivala i izvršavala zadane zadatke bez ikakva otpora. Štoviše, bila je veoma marljiva, poslušna i odličnog raspoloženja.

Usvojila je brojalice „Jedna vrana gakala“, „Pliva patka preko Save“ te ih s veseljem reproducira. Pjevuši i melodiju „Zubić vile“. Djevojčica je naučila da za vrijeme velikog odmora mora pričekati učiteljicu dok popije sok ili kavu. Uredno izvodi vježbe na satu Tjelesne i zdravstvene kulture u skladu sa svojim sposobnostima.

Zapažen je vidljiv napredak na satu matematike; djevojčica je usvojila nastavne sadržaje zbrajanja i odluzivanja brojeva do 10.

Sat Likovne kulture bio je u korelaciji s nastavom Prirode i društva. Tema su jesenski šumski plodovi. Antonija je temperama slikala gljivu. Pritom je uživala i bila je vidno opuštena. Trudi se biti što samostalnija i veoma je uspješno izvršila zadatak. Djevojčica pokazuje interes i aktivna je na svim nastavnim područjima: jezičnom- izriče rečenice, opisuje plod (usmeno i pisano), matematičkom - broji plodove te likovnom području - crta bojicama i flomasterima, no zamišljeno.

Iako traži raniji odlazak na marendu, a nije joj dopušteno, nema reakcije bijesa i ljutnje, već se miri sa situacijom i nastavlja s radom.

Na nastavi Glazbene kulture učenici su svirali udaraljka i zvečkama. Antonija je dobila udaraljke i njima je bila oduševljena. Promatrala je što se oko nje događa, odnosno što rade dugi učenici. Nije se odvajala od djece.

7. TJEDAN (24. listopada- 28. listopada 2005.)

U sedmom tjednu nastave djevojčica pokazuje vrlo dobru suradnju, izuzevši jedan dan kada je burno reagirala zbog ranije želje na marendu. Bijes je iskazala štipanjem, vrištanjem i kratkotrajnim plačem. Njena ljutna očitovala se i u njenom pisanju: jako pritišće olovkom,

ima grube poteze zbog čega se lome špice, a nakon toga baca olovku, brisalo i šiljilo. Antonija se ubrzo smiruje i nastavlja s radom.

Na satu Likovne kulture učenicima je zadatak bio prikazati štednju, odnosno kasice, na način da izrezuju i lijepe kolaž papir. U prvom trenutku Antoniji se nije svidio zadatak te negoduje govoreći: „Kist, kist...“ No, nakon što ju je učiteljica uputila u rad i pokazala kako rukovati potrebnim materijalom i priborom, Antonija prihvaća rad i surađuje.

Sredinom tjedna učenici su s učiteljicama išli na izlet do Šušnjavice. Putovali su autom jedne od učiteljica. Kada su Antoniji dali do znanja da ide na izlet, bila je vrlo sretna i uzbuđena. Za vrijeme vožnje Antonija je zajedno s ostalima pjevala pjesmice, ponavljala poznate brojalice i neke sadržaje na Engleskom jeziku. Antonija je bila raspoložena za razgovor i odgovarala je na postavljena pitanja.

Djevojčica je odličnog raspoloženja za vrijeme marende, ali i nastave, te je njeno ponašanje pohvalno. Na satu Tjelesne i zdravstvene kulture rado prihvaća igru dodavanja lopte.

8. TJEDAN (2. studenog- 4. studenog 2005.)

Početak osmog tjedna djevojčica je nemirna te prvih desetak minuta sata izbjegava rad smijanjem, grebanjem, dizanjem s radnog mjesta i uzastopnim frazama: „Aaaa... la, la, li, li, uuuu, eeee...“. Izbjegava rješavanje matematičkih zadataka. Nemir je očigledno povezan s iščekivanjem marende jer se nakon marende Antonija umirila.

Na satu Hrvatskog jezika Antonija pohvalno surađuje. Samostalno je pokušala prepisivati rečenice s papira u pisanku, što ukazuje na veliki interes.

Sljedeći dan Antonija isto tako surđuje i pokazuje interes na satovima Hrvatskog jezika i Matematike, no pred marendu postaje nestrpljiva i zapitkuje o preostalom vremenu, nakon čega pogled usmjeruje prema prozorima očekujući majku. Vidjevši ju, oduševljeno izjavljuje: „Mama je došla! Mama je došla!“

9. TJEDAN (7. studenog- 11. studenog 2005.)

Na prvom nastavnom satu u devetom tjednu, na satu Engleskog jezika na kojem je bila prisutna i majka, djevojčica je bila nemirna, razdražljiva, napeta i plačljiva. Nakon tog sata, Antonija se smirila.

Primijećeno je da Antoniji, ali i ostalim učenicima, veoma godi petominutni odmor ispred školske zgrade nakon svakog sata. Tada se svi zajedno, igrajući i trčeći, opuste i u dobrom raspoloženju nastavljaju s radom u razredu.

Djevojčica pokazuje dobru suradnju, izvršava postavljene zadatke i vrlo je marljiva. Stoga je učiteljica pušta da samostalno, ali uz pratnju svojih suučenika, otiđe do školskog restorana, a nakon marende s njima na školsko igralište.

Na satu Tjelesne i zdravstvene kulture Antonija je pokazivala interes za igranje loptom (dodavanje lopte iz ruke u ruku, dodavanje jednim udarcem lopte o tlo...) i nije se odvajala od učenika, već se kretala u grupi djece.

10. TJEDAN (14. studenog- 19. studenog 2005.)

Deseti tjedan protekao je u vrlo vedrom raspoloženju. Djevojčica je većinom bila marljiva i poslušno je izvršavala postavljene zadatke. Povremeno iskazuje nemir zbog nestrpljenja do početka marende, ali se nakon toga umiruje i surađuje. Ljutnju iskazuje stiskanjem učiteljinih ruku, smijanjem i nepažnjom.

Za vrijeme marende učenici borave na školskom igralištu. Antonija se ne odvaja od grupe djece. Prolazeći uz učenike, često ponekog učenika dodirne po kosi, grli ih, dodiruje za ruke te im se smiješi. Odaziva se kada je netko zove te je vidno opuštena i zadovoljna. Socijalizacija djevojčice uvelike je napredovala.

U ovom tjednu obilježen je poseban događaj. Naime, Antonija je slavila svoj deveti rođendan, zbog čega je bila neizmjereno sretna i uzbuđena. U razredu je pripremljena proslava. Učenici i učiteljica častili su se slatkišima, pili sokove, pjevali, igrali se, plesali. Učiteljima koje su tog poslijepodneva susreli na hodniku objavili su vijest o rođendanu, a uz poticaj je to činila i djevojčica, govoreći: „Rođendan. Devet godina.“

Antoniju veseli sat Tjelesne i zdravstvene kulture. Igra se loptom, baca je o tlo i ponovno uzima u ruke te se na taj način zabavlja krećući se među ostalom djecom dok igraju nogomet.

U subotu je nastava održana u Kršanu, s polaskom iz Čepića u 8.00 h i povratkom u 12.00 h. Učenici su provodili razne jezične i društvene igre. Antonija je bila oduševljena boravkom na školskom igralištu igrajući se s ostalim učenicima na toboganu i ljuljačkama.

11. TJEDAN (21. studenog- 25. studenog 2005.)

U jedanaestom tjednu učenica je također bila raspoložena za suradnju. Trudila se što bolje izvršavati zadatke. Kada je došlo do trenutaka napetosti, djevojčica je jako pritiskala olovkom prilikom pisanja tako da su se lomile špice.

Učenica odlično sudjeluje u nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture; trudi se preskakati preko kozlića i koluta se po strunjači, što veoma voli.

Drugoga dana ovog tjedna Antonija je bila vrlo nemirna. Ometala je rad tako što je bacala olovke i ostali pribor po tlu, no nakon što se smirila, u radu na nastavnom satu Matematike pokazuje vrlo dobru usvojenost gradiva.

Djevojčica u socijalizaciji veoma napreduje; ne ometa nastavni sat, ne prekida učiteljicu dok razgovara s drugom učenicom, već strpljivo čeka, ne ustaje sa svog mjesta, za vrijeme odmora sudjeluje u društvenoj igri „Ide maca oko tebe“. Ponovno se veseli radu na satu Tjelesne i zdravstvene kulture jer voli kozlić i igre na strunjači. Svoju sreću djevojčica iskazuje glasnim smijanjem.

Učiteljica primjećuje da Antoniji odgovara raspored klupa u obliku trokuta. Na taj način svi zajedno čine cjelinu i pomažu jedni drugima, što se djevojčici očito sviđa. Kao da je jače motivirana i potaknuta, promatrajući svoje suučenike kako rade, i sama se trudi da što bolje izvrši zadatak i bude pohvaljena.

12. TJEDAN (28. studenog- 2. prosinca 2005.)

Dvanaesti tjedan nastave protekao je bez ikakvih poteškoća. Djevojčica je poslušna, marljiva i otvorena za suradnju. Pomaže učiteljici dijeliti radni materijal za suučenike (bilježnice, papire...). Sudjeluje u pripremanju učionice za nastavu; baca papiriće u koš za smeće te pomaže u slaganju rasporeda klupa. Vrlo je dobrog raspoloženja, što pokazuje na način da grli ostale učenike i smiješi se. Na trenutke je prekinula rad pjevušenjem, ali vrlo kratkotrajno jer se nije oglašivala na opomene.

Nakon sata Likovne kulture djevojčica bez nervoze sudjeluje u pospremanju likovnog pribora, čišćenju razreda i vraćanju klupa na mjesto, zbog čega ju učiteljica pohvaljuje.

U razrednom odjeljenju pedagoginja je provodila jednogminutni ispit čitanja, na kojem je Antonija ostvarila dobre rezultate. Pročitala je 34 riječi, od toga 27 točnih. Također je

dobro sudjelovala i u pripremama za čitanje, bez obzira na to što je znala da ju majka čeka ispred vrata jer je vrijeme za njen odlazak kući. Učiteljica je pohvaljuje.

S obzirom na to da se bliži vrijeme božićnih i novogodišnjih blagdana, u školi su u tijeku pripreme i uvježbavanja za program povodom dolaska Djeda Mraza. Učenici uvježbavaju ples i igrokaze, što kod Antonije izaziva napetost i loše raspoloženje.

13. TJEDAN (5. prosinca- 9. prosinca 2005.)

U trinaestom tjednu nastave bilo je i dobrih i loših dana. Početkom tjedna djevojčica je podosta uznemirena i napeta. Često se udaljavala od radnog mjesta i stola u školskom restoranu. Čak se i za vrijeme odmora udaljavala od školskog igrališta trčeći u smjeru kuće djevojčice Karle. Na učiteljin upit kamo je krenula, djevojčica kroz smijeh odgovara: „U crkvu. U crkvu.“. Po povratku na školsko igralište Antonija je sudjelovala u igri loptom, no bila je vidno odsutna, pogledom je tražila smjer u kojem je namjeravala krenuti.

Na dan Svetog Nikole, koji je proveden zajedno s učenicima prvog i trećeg razreda, provodile su se razne aktivnosti koje su uključivale Medijsku, Likovnu i Glazbenu kulturu. Antoniji se ta situacija nije sviđala. Nije bila opuštena niti dobrog raspoloženja. Nije joj odgovaralo to što nije sva pažnja mogla biti usmjerena na nju, već i na učenike ostalih razreda. U jednom trenutku djevojčica je ustala i otrčala iz učionice prema crkvi, u čemu je spriječena.

Pred kraj radnog tjedna učenica je dobrog raspoloženja; izvršava zadatke bez otpora, sudjeluje čak i u priprema povodom priredbe, no u jednom navratu ponovno je pokušala otrčati do crkve. Tada je od nje učiteljica zatražila da više puta ponovi kako to više neće činiti, nakon čega je učenica poslušna.

Djevojčica ponovno iskazuje oduševljenje na satu Likovne kulture, za vrijeme slikanja temperama i vodenim bojama. Odličnog je raspoloženja i grli učiteljicu.

14. TJEDAN (12. prosinca- 15. prosinca 2005.)

Početkom četrnaestog tjedna učenica je marljiva i raspoložena. Na odmoru se na školskom igralištu kreće među suučenicima, a čak ih i grli. Nakon kratkotrajnog dodavanja loptom, udaljava se i samostalno se zabavlja bacajući loptu o tlo i hvatajući je.

Ostatak tjedna djevojčica je napeta i uznemirena, ponovno se pokušava udaljiti od škole. Na odmoru svoje nezadovoljstvo izražava grebanjem i štipanjem ostale djece. Za vrijeme nastave prekida rad smijući se i ponavljajući određene riječi i fraze te pretrčavanjem razreda.

15. TJEDAN (19. prosinca- 23. prosinca 2005.)

Petnaesti tjedan protekao je u odličnom raspoloženju, s izvrsnim rezultatima i postignućima djevojčice Antonije.

Na satu Engleskog jezika učenica je pokazala odličnu usvojenost pojmova o domaćim životinjama. Djevojčica je naučene pojmove ponovila pred svojom učiteljicom. Učenica je za to postignuće pohvaljena.

Na nastavi Hrvatskog jezika i Matematike odvijalo se ponavljanje gradiva, koje je učenica također dobro usvojila. Na ostalim predmetima djevojčica je isto dobro surađivala i poslušno izvršavala zadatke. Čak su ostali učenici iznenađeno i oduševljeno primijetili: „Učiteljice, Antonija pjeva s nama Ha ha ha, ho, ho, ho“.

21. prosinca održana je priredba povodom Božića i Nove Godine. Antonija se za vrijeme priredbe, kao i za vrijeme generalne probe, dobro ponašala. Sudjelovala je u glazbenoj i u plesnoj točki. Majka ju je upozorila nekoliko puta da bude na svome mjestu, što je djevojčica i poslušala.

16. TJEDAN (16. siječnja- 20. siječnja 2005.)

Sa šesnaestim tjednom započinje drugo polugodište. Djevojčica se dobro prilagodila radu s obzirom na dulju pauzu za vrijeme zimskih praznika. Uočene su promjene u interesu za Hrvatski jezik i Matematiku. Naime, djevojčica s početkom drugog polugodišta pokazuje veći interes i bolju suradnju za nastavu Matematike, a manji interes za Hrvatski jezik, što je prije bilo obrnuto.

Učenica pokazuje interes za čitanje i listanje časopisa „Prvi izbor“, no gubi kontrolu te burno reagira kada je morala obrisati i popraviti pogrešno napisano slovo ili riječ. Prilikom pisanja jako pritišće, čini grube poteze i ne piše u crtovlje. Na učiteljičino upozorenje za urednije pisanje učenica se opire, te stišće i grebe učiteljičine ruke. Za vrijeme čitanja djevojčica povremeno čita napamet, te u nekoliko navrata zatvara čitanku i pokušava ju

spremiti u torbu. Na učiteljičino upozorenje odgovara: „Neće. Neće.“ Nakon kratkotrajnog prekidanja rada, uslijedila je odlična suradnja.

Na satu Matematike Antonija odlično prihvaća nove matematičke sadržaje (Primjer: $16+2=$; $14+3=$).

17. TJEDAN (23. siječnja- 27. siječnja 2005.)

Početkom sedamnaestog tjedna Antonija nije raspoložena za suradnju i čini sve kako bi ometala i prekidala rad na nastavi. Priča sama sa sobom, glasno se smije, odbija sudjelovati u radu, ponavlja određene fraze i pjevuši, miriši svoje dlanove pa ih liže, lomi špice na olovci jakim pritiskanjem prilikom pisanja i slično. Djevojčica je brzopleta te i dalje pojedine riječi izgovara napamet umjesto čitanja i ne piše u crtovlje. Kada ju je učiteljica opomenula, Antonija počinje šarati po listu papira. Učiteljici u smirivanju Antonije pomažu i suučenicici, te uspijevaju. Nakon toga uslijedile su pohvale.

Sljedećih dana učenica je mnogo koncentriranija, poprilično marljiva i smirena. U radu pokazuje dobru suradnju i njeno je ponašanje pohvalno. Međutim, za vrijeme školskog odmora djeluje hiperaktivno, što pokazuje neprestanim skakanjem po stepenicama i školskom restoranu. Učiteljica to ponašanje prekida i pokušava iskorijeniti neprestanim ponavljanjem pravila ponašanja, a isto zahtijeva i od djevojčice.

Antonija pokazuje napredak što se tiče pisanja u crtovlju. Napredak u pisanju očit je i prilikom pisanja u bilježnicu iz Prirode i društva, no nije odgovarala učiteljici na postavljena pitanja iz Prirode i društva vezana za zimu. Djelovala je odsutno.

Matematički sadržaji također se proširuju i s lakoćom i interesom usvajaju. Učenica bez otpora pismeno rješava zadatke potpisanog zbrajanja (Primjer: $12+11=$).

Na samom kraju tjedna učenici ponovno pada koncentracija, što se očituje bacanjem pribora, energičnim potezima po bilježnici prilikom pisanja te se lovi rukama za glavu smijući se i ponavljajući: „Aaaa... Uuuu...“

18. TJEDAN (30. siječnja- 2. veljače 2005.)

Za vrijeme čitanja djevojčicu je potrebno povremeno upozoravati da ne čita napamet, već po slogovima, a kod pisanja da piše u crtovlje. Upozorenja očitno nisu djelovala na

djevojčicu jer potom ni u diktatu nije pisala pravilno u crtovlje. Opire se pisanju bacanjem olovke i brisala, a na upozorenja reagira agresivno.

Na satu Tjelesne i zdravstvene kulture učenica pokazuje veliki interes za igre loptom, ali samostalno. Ne želi sudjelovati u radu s ostalom djecom. Nakon što je iskazala svoj bijes, sluša učiteljičine upute.

Antonija je dobila pohvale od vjeroučitelja radi sudjelovanja u igri na školskom igralištu. Učiteljica ju također pohvaljuje za uzorno ponašanje za vrijeme nastave s obzirom na to da je bila strpljiva i nije ometala rad dok se učiteljica posvetila suučenicima.

Kraj tjedna obilježen je izuzetno nemirnim i agresivnim ponašanjem, koje je Antonija osobito iskazala na satu Engleskog jezika kada je u pojedinim trenucima grebala i štípala djecu i učiteljicu. Nakon toga sat Hrvatskog jezika i Matematike protekao je bez problema, no bijes se ponovno javlja na satu Tjelesne i zdravstvene kulture jer djevojčica nije željela sudjelovati u izvršavanju općih pripremnih vježbi. Smiruje se tek kada joj je dopuštena igra loptom. Antonija i sljedeći dan ometa nastavne sate neprekidnim smijanjem. Oduševljeno je prihvatila jedino crtanje ravnih crta na satu Matematike.

19. TJEDAN (6. veljače- 10. veljače 2005.)

Početkom devetnaestog tjedna učenici su bili u trokombinaciji, s učenicima prvog i trećeg razreda, što je učenica odlično prihvatila. Pohvalno se ponašala i nije znatnije ometala nastavni proces osim u dva navrata, ali s time da je poslušala opomenu učiteljice i odmah se vratila na mjesto i sudjelovala u radu.

Antonija i dalje pokazuje veći interes za nastavne sadržaje Matematike, a manji za Hrvatski jezik te radije čita nego se izražava usmeno.

Nastavi se pridružila praktikantica. Antonija je taj dan bila vrlo brzopleta i nepažljiva, što se primjećivalo i u načinu pisanja i prilikom čitanja, kada je često izmišljala riječi.

20. TJEDAN (13. veljače- 17. veljače 2005.)

Dvadeseti tjedan nastave protekao je u dobrom raspoloženju. Učenica je većinom vrlo dobro surađivala i nastojala biti marljiva, a napetosti i iskazivanje bijesa bili su kratkotrajni nakon čega djevojčica poslušno nastavlja s radom.

Na nastavi je prisutna praktikantica. Na satu se izmjenjivalo više oblika i metoda odgojno-obrazovnog rada, na što je djevojčica dobro reagirala. Nastojala je privući što je moguće više pozornosti na način da je čitala glasnije no inače, držala je učiteljicu za ruku i očekivala je pohvale, koje su joj očito velika motivacija i poticaj za daljni rad i napredovanje.

Na satu Tjelesne i zdravstvene kulture Antonija je dobro raspoložena i aktivno sudjeluje u postavljenim zadacima. Posebno ju veseli društvena igra „Ribice“, a odlično i bez otpora sudjeluje u izvođenju općih pripremnih vježbi te uvodnom dijelu sata.

Djevojčicu je veselio dan Valentinova. Učenica je sretna i razigrana, tim više što je prvi sat bila nastava Tjelesne i zdravstvene kulture. Povodom Valentinova učenici izrađuju čestitke, pjevaju pjesmice i crtaju srca, zbog čega je Antonija zadovoljna i nasmiješena.

Djevojčica se ponovno veseli i s veseljem prihvaća nove sadržaje iz geometrije. Manje je veseli nastava prirode i društva, što pokazuje besmislenim i nepovezanim odgovorima na učiteljčina postavljena pitanja. Nakon što je učiteljica usmjerava na gradivo pokazujući sličice u udžbeniku, Antonija se skoncitrira te sudjeluje u razgovoru.

21. TJEDAN (20. veljače- 24. veljače 2005.)

Za dvadeset i prvi tjedan može se reći da je najpohvalniji do sada. Učenica se izuzetno dobro ponašala, sudjelujući u svim sadržajima i pokazujući veliki interes za napretkom u svim predmetima izvršavajući postavljene zadatke bez napetosti i agresije. Cijeli tjedan je protekao vrlo uspješno u pogledu svih odgojno-obrazovnih zadataka. Djevojčica je samostalno vadila pribor iz školske torbe i bez poticanja je čitala tekstove iz početnice. Za vrijeme marende također se pristojno ponašala; čekala je učiteljicu da popije kavu, a potom izražava želju da ide na školsko igralište riječima: „Pij! Na igralište!“

Antonijin ovojtedni zadatak na nastavi Likovne kulture bio je plastično oblikovanje maske glinamolom, što je kod nje izazvalo oduševljenje. Ostavljala je otiske svojih prstiju na oblikovanoj površini i pokušavala stavljati glinamol u usta kako bi ga bolje doživjela.

Veliki napredak primijećen je i u nastavi Matematike. Učenica čita zadatke mnogo pažljivije no prije, nije brzopleta pri rješavanju, stoga joj rješavanje ide bolje, što rezultira zadovoljstvom i dodatnom motivacijom. Ukoliko pogriješi, na učiteljčino upozorenje ne reagira burno, već bez napetosti ponovno rješava isti zadatak. Upozorenja na pravilnije pisanje u crtovlje također prihvaća s mnogo manje nervoze i pogledom traži pohvale.

22. TJEDAN (27. veljače- 3. ožujka 2005.)

Ovaj je tjedan također započeo s pohvalama. Učiteljica Engleskog jezika pohvalila je djevojčicu zbog sudjelovanja u nastavnom procesu i pristojnog ponašanja, a isto je učinio i vjeroučitelj. Antonija nije pokazivala znakove nervoze i sudjelovala je na satu bez poticanja.

Antonija i dalje pokazuje veliki interes i napredak na satu Matematike. Postaje samostalnija u rješavanju zadataka te je njena koncentracija sve dulja i usmjerenija je na rad. Pazi i na veličinu slova i općenito urednije piše. Učiteljica ju usmjerava na upotrebu velikog slova na početku svake rečenice. Kada pravilno napiše, učenica za nagradu dobije pohvalu i slatkiše, što izaziva veliko oduševljenje kod učenice.

Potkraj tjedna kod Antonije se javlja napetost, zbog čega povremeno, no kratkotrajno, ometa rad. Često je ponavljala: „Barba Elvis; Karojba; teta Eni; Puzzle; Snjeguljica; Njofra...“ Na satu Likovne kulture opirala se radu flomasterima govoreći: „Neće! Neće!“

Za vrijeme marende Antonijino je ponašanje pristojno. Veseli se igri loptom na školskom igralištu s ostalom djecom.

23. TJEDAN (6. ožujka- 11. ožujka 2005.)

Ovaj tjedan započinje pohvalom za Antoniju od njenih suučenika. Prenijeli su učiteljici kako je bila jako dobra na satu Engleskog jezika. Na trenutke je nervozna i napeta što iskazuje grizenjem brisala, jakim pritiskanjem prilikom pisanja i bacanjem olovke.

Na satu Prirode i društva učenici usvajaju nove nastavne sadržaje o snalaženju u vremenu, što je Antoniji podosta nejasno i apstraktno. Također posjećuju trgovinu mješovite robe koja se nalazi u blizini škole, s obzirom na to da su učili zanimanja ljudi. Antonija je u trgovini pokazala uznemirenost, želeći dobiti čips i sladoled, ali su je njeni suučenici umirili tako što su joj rekli da će joj to mama kupiti kada dođe po nju.

Učenica nastavlja pokazivati interes za sadržajem iz nastave Matematike. Samostalna je u rješavanju računskih zadataka, ali još draže prihvaća geometrijski sadržaj; veseli je crtanje ravnih, zakrivljenih i izlomljenih crta.

Na školskim odmorima Antonija se pristojno ponaša, druži se s ostalim učenicima i izražava želju za igranje loptom na školskom igralištu. Prilikom šetnje pokazala je uzorno ponašanje, kao i prilikom odlaska u Labin. Učenici su putovali autobusom, što inače Antoniju

veoma veseli. Gledali su predstavu „Žuta minuta“ koja je trajala 81 minutu. Antonija je za vrijeme predstave samo nakratko iskazala svoju napetost koja je nestala nakon što je tražila i sjela učiteljici u krilo te je držala za ruku. Tako se djevojčica osjeća sigurnije i smiruje se.

24. TJEDAN (13. ožujka- 17. ožujka 2005.)

Dvadeset i četvrti tjedan djevojčica je većim dijelom bila nemirna. Pokušavala je pobjeći i ometala je rad na nastavi smijanjem i bacanjem pribora. U čitanju je tiša nego inače pa ju je potrebno poticati da čita glasnije. Grebe učiteljicu po rukama, često lupka olovkom po klupi i bilježnici. Nervozna je i na satu Matematike i ponavlja: „Baš me briga, nije mi stalo!“. Za vrijeme marende djevojčica se sa školskog igrališta udaljila do susjednih kuća u blizini.

Prihvata rad na satu Likovne kulture i to s veseljem. Uspješno je realizirala likovni zadatak kolaž papirom. Sretna je kada zajedno s učiteljicom stavlja svoj rad na školski pano. Voli „bockanje“ pribadačama.

25. TJEDAN (20. ožujka- 24. ožujka 2005.)

Učenica i dalje pokazuje veću zainteresiranost na satu Matematike nego na satu Hrvatskog jezika. Djevojčica čita iz početnice i lista časopis Prvi izbor, no nije koncentrirana za vrijeme diktata, što pokazuje smijanjem i bacanjem olovke. Učiteljica ne uspijeva u nastojanjima da umiri djevojčicu. Sljedećeg dana pak učenica odlično sudjeluje u radu i dobila je odličnu ocjenu za prepisivanje rečenica pisanim slovima. Uspješna je i u čitanju.

S obzirom na kišovito vrijeme, umjesto boravka na školskom igralištu, učenici su bili zaokupljeni grupnim radom. Slikovno su prikazivali priču Pismo iz Zelengrada, a kasnije likovno prikazuju temu Svjetski dan voda. Na početku ih Antonija samo promatra, ali kasnije se i sama uključuje. Mađutim, danas nije bila raspoložena za ono što inače jako voli- stavljanje radova na pano, što izražava vrišteći: „Neće! Neće!“.

Nastavu Engleskog jezika održala je nova učiteljica koja se Antoniji očito veoma sviđela. Za vrijeme nastave Prirode i društva učenici odlaze u šetnju i na taj način pozdravljaju proljeće. Prepoznaju proljetnice i vode razgovor o njima. Učenica uživa u pjevanju pjesmice „Visibaba“.

Za sam kraj tjedna učenica je vrlo dobro raspoložena, ali svojim ponašanjem ometala je nastavni proces. Često se smijala, gledajući učiteljicu u oči. Na marendi se šalila s

kuharicom, zabavljala igrajući se loptom na školskom igralištu, no nije zadovoljna kada se mora vratiti u razred.

26. TJEDAN (27. ožujka- 31. ožujka 2005.)

Ovaj tjedan u školi učenica je dobro surađivala. U nekoliko situacija bila je nervozna, što je pokazala bacanjem olovke. Nervozu je izazvala i promjena na početku jednog dana kada se nastava, umjesto u učionici, održala u knjižnici. Kod djevojčice to je izazvalo nemir jer je prostorija bila jako osunčana i topla te se nije mogla skoncentrirati na rad.

Učiteljica s djevojčicom vježba i radi na automatizaciji zbrajanja i oduzimanja brojeva do 10 jer se javljaju greške.

Antonija napreduje u usvajanju sadržaja na nastavi Hrvatskog jezika. Uspješno rastavlja riječi na slogove dok je pisanje velikog slova na početku rečenice usvojila djelomično, ali ne pruža otpor pisanju.

Za vrijeme marende djevojčica je bila vrlo pristojna i poslušna. Pozdravlja se s majkom pred ulaznim vratima škole i općenito je više komunicirala: „Popiti kavu! Mama, idemo na igralište! Mesa, mesa! Kruha!“ Pokazuje veće strpljenje sjedeći cijelu marendu za stolom.

27. TJEDAN (3. travnja- 7. travnja 2005.)

Na početku dvadeset i sedmog tjedna Antonija je bila nervozna, a to je pokazivala na uobičajen način: bacanjem olovke preko klupe, odbijanjem pisanja ili jakim potezima prilikom pisanja. Nemir pokazuje i na satu Matematike i Hrvatskog jezika. Nestrpljiva je u iščekivanju marende. Tek nakon nekog vremena učenica se smiruje i rad se može nastaviti.

Njihovu školu posjećuju učenici nižih razreda OŠ Matije Vlačića iz Labina. Antonija se u novonastaloj situaciji ponašala vrlo pristojno, mirno i staloženo i time pokazala veliki napredak na planu socijalizacije. Sudjelovala je u igrama s drugom djecom i bila je vidno opuštena i zadovoljna. Učiteljica je pohvalila njeno ponašanje. Nervozna je bila prisutna jedino prilikom ispraćanja učenika na autobus. Vjerojatno je i ona poželjela vožnju autobusom, što jako voli.

Za vrijeme terenske nastave na Kožljaku učenica je bila odličnog raspoloženja. Sunčani dan učenici su s učiteljicom proveli u igri i šetnji.

28. TJEDAN (10. travnja- 12. travnja 2005.)

Dvadeset i osmi tjedan protekao je u redu. Djevojčica je bila marljiva i trudila se izvršiti sve zadatke. Napetost je izrazila tek u nekoliko navrata jačim pritiskanjem prilikom pisanja te stiskanjem učiteljčine ruke.

Kada je nastava bila organizirana u jutarnjoj smjeni te su zajedno bili svi učenici nižih razreda, Antonija nije ni na koji način pokazivala da joj to smeta. Štoviše, činilo se da joj odgovara veće društvo. Pohvalno se ponašala i bila je dobrog raspoloženja.

PROLJETNI PRAZNICI

29. TJEDAN (24. travnja- 28. travnja 2005.)

U ovom tjednu nakon školskih praznika uočeni su veliki pomaci na planu socijalizacije, ali i usvojenosti nastavnog sadržaja. Učenica se vrlo pažljivo i marljivo odnosila prema radu i nastavnim zadacima. Učiteljica je primijetila njenu dulju usmjerenost i sposobnost koncentracije na rad, bez ikakvog pružanja otpora. Učenica za vrijeme nastavnog procesa ostvaruje velike pomake- uspostavlja pogled oči u oči, ponavlja za učiteljicom govorne vježbe. Sve to odraduje bez imalo nervoze i napetosti, s velikom voljom za rad. Nastoji pisati uredno i točno.

Na satu Matematike Antonija je također napredovala. Usavršila je zbrajanje i oduzimanje brojeva do 10. Zadatke rješava pažljivo, uredno pišući.

Na nastavi Hrvatskog jezika učenica se trudi, iako još uvijek griješi u uporabi pisanja velikog slova na početku rečenice. Pokazuje interes za čitanjem, listajući čitanku i časopis Prvi izbor, kao i za pisanjem, kada se samostalno uključuje u brojanje i točkanje predložaka velikih tiskanih slova.

30. TJEDAN (2. svibnja- 5. svibnja 2005.)

Trideseti tjedan nastave djevojčica je izražavala povremeni nemir i nervozu. To se najviše primijetilo za vrijeme školske predstave jer se Antonija tada osjećala zapostavljenom. Sjedila je do učiteljice, povremeno i u njenu krilu jer se tako osjećala sigurnijom i privrženijom. Glumci su pjesmom i pokretima animirali djecu, kao što je i učiteljica činila s Antonijom. Taj dio joj se svidio. Napetost za vrijeme predstave iskazivala je vrištanjem,

grebanjem, štipanjem i bacanjem po tlu. Ona je željela ići na školsko igralište, kao što je navikla ići, igrati se loptom.

Antonija nastavlja pokazivati interes za rješavanjem matematičkih zadataka. Dugo ostaje usmjerena i koncentrirana na zadatke. Na nastavi Hrvatskog jezika učenica čita dosta tiho pa ju učiteljica potiče da čita glasnije. Napredak je vidljiv i u preciznosti prilikom bojanja. Ne boji izvan crte lika kao prije. Antonija smješkom pokazuje da joj se sviđa psić kojeg boji. Za to vrijeme potpuno je opuštena i zadovoljna.

Zadnji dan tridesetog tjedna Antonija je bila nemirna i neposlušna. Odbijala je rad, smijala se i htjela je izuvati papuče i čarape. Zabavljala se bacanjem olovaka i ostalog pribora. Držala se rukama za glavu i škrgutala zubima proizvodeći čudne zvukove, a potom je učiteljicu stiskala za ruke. Kada ju je učiteljica uspjela umiriti, ostatak dana djevojčica je surađivala u radu i ponašala se pristojno.

31. TJEDAN (8. svibnja- 12. svibnja 2006.)

Početak tjedna djevojčica je iskazivala nemir na već uobičajene načine; stiskanjem učiteljinih ruku, grebanjem, pjevušenjem i ponavljanjem fraza. Nije željela sudjelovati u radu i učiteljica ju nije uspjela umiriti unatoč tome što je pokušavala na različite načine, pa je pozvala majku kako bi je pomogla usmjeriti na rad. Majka uspijeva, te Antonija nakon toga odlično surađuje.

Antoniju veseli samostalno zadavanje zadataka iz Matematike pa rješavanje istih. Isto tako voli si sama zadavati riječ koju će zapisati u bilježnicu.

Oduševljeno sudjeluje i na satu Likovne kulture. Antonija je zadovoljna rezultatom svog truda i željno iščekuje da se njen rad stavi na školski pano.

Učenica je sudjelovala na proljetnom krosu u Potpićanu trčeći u kategoriji učenica drugih razreda u pratnji sestre Petre. Veoma se trudila i pristojno ponašala, radi čega je pohvaljena od strane učitelja i učenika.

32. TJEDAN (15. svibnja- 19. svibnja 2006.)

U ovom tjednu Antonija je posebno pohvaljena od pedagoginje za rezultate ostvarene na jednominutnom ispitu glasnog čitanja. Točno je pročitala 39 od 40 riječi, što pokazuje napredak u odnosu na čitanje održano početkom školske godine.

Na nastavi Prirode i društva gradivo se nastavlja, no međutim, Antonija ne pokazuje nikakav interes za usvajanjem sadržaja; ne odgovara na učiteljčina pitanja te gleda u stranu, ponašajući se kao da ne čuje.

Prilikom čitanja Antoniju je potrebno poticati da bude glasnija, isto kao i što je potrebno ponekad ju poticati na odgovore. Učiteljica ju potiče pohvalama i direktnim pogledom u oči te iskazuje divljenje za njen trud, što djevojčica jako voli. Nakon pohvala osjeća se sretno i ponosno na svoje postignuće te s velikim zadovoljstvom nastavlja rad.

Kada djevojčici popusti koncentracija, učiteljica provodi pauzu ili je zadužuje da obriše ploču, nakon čega se rad nastavlja uspješno, bez poteškoća.

33. TJEDAN (22. svibnja- 25. svibnja 2006.)

Trideset i treći tjedan nastave Antonija je promjenjivog raspoloženja. Dok je jedan dan odličnog raspoloženja, marljiva i poslušna, drugi dan nije nikako moguće ostvariti planirane nastavne ciljeve i zadatke. Kada je nezainteresirana za rad, djevojčica se smije, jako pritišće olovkom i nerazumljivo govori. Nakon marende se smiruje.

Antonija postaje sve samostalnija. To se očituje prilikom odlaska na marendu. Isto tako, sama otvara čitanku iz Hrvatskog jezika i rješava postavljene zadatke u crtovlje (zadaci nadopune, niza). Vrlo je marljiva i poslušna. Aktivno sudjeluje i u igrama loptom sa suučenicima.

34. TJEDAN (29. svibnja- 2. lipnja 2006.)

Učenica je marljiva u radu i rado prihvaća nastavne zadatke i aktivnosti. Napetost izražava uoči uvježbavanja programa za završnu školsku priredbu. Za vrijeme proba i uvježbavanja prisutni su i učenici drugih razreda te je stvorena buka i gužva, koja učenici tada očitito nije odgovarala niti se osjećala ugodno. Izražava i manji nemir na nastavi Hrvatskog jezika i Matematike, ali se osjetno smiruje nakon marende, te za vrijeme rješavanja zadataka pred pločom.

Dan same priredbe protekao je u najboljem mogućem redu. Antonija je sudjelovala u priredbi bez nervoze i opiranja. Bila je odlično raspoložena.

U pretposljednem tjednu nastave učenici su išli na izlet (Risnjak- Fužine- šuma Golubinjak- Lazac). Antoniji se to veoma svidjelo. Za početak, bila je oduševljena vožnjom

autobusom, što je već dobro poznato da djevojčica voli. Cijeli je dan bila poslušna i smirena, uživajući u šetnji prirodom. Međutim, učiteljica je odustala od razgledavanja špilje Vrelo, jer je ambijent špilje kod djevojčice izazivao strah. Nije joj se svidio tamni i zatvoreni prostor, te je djevojčica reagirala grebanjem i vikanjem „Idemo van, van, van!“.

35. TJEDAN (5. lipnja- 6. lipnja 2006.)

Na samom kraju druge školske godine učenica je također bila vrlo dobra i poslušna. Marljivo je izvršavala zadane zadatke. Za vrijeme pisanja i računanja učenica je vrlo često držala učiteljicu za ruku, osjećajući se pritom smirenije i sigurnije u sebe i svoj rad.

Na nastavi Prirode i društva učenica je sve prisutne oduševila svojim znanjem iz sljedećih nastavnih tema: Proljeće, Promet, Snalaženje u prostoru. Ispitivala ju je njena majka, na način kako su ponavljale kod kuće. Učenica je pokazala veliki napredak.

2.4. REZULTATI ANALIZE ZAPISA

U ovom dijelu diplomskog rada, prema rezultatima analize zapisa učiteljice, iznesen je prikaz napredovanja autistične djevojčice Antonije po tjednima, u razdoblju druge školske godine u sklopu redovne škole. Proučavana područja su obrazovna; predmeti- Hrvatski jezik i Matematika, te neobrazovna područja; predmeti- Likovna kultura, Glazbena kultura te Tjelesna i zdravstvena kultura. Slijedi prikaz napredovanja po navedenim predmetima:

Hrvatski jezik

Nakon što je u prvom razredu djevojčica naučila samostalno čitati i pisati unutar crtovlja, tijekom drugog razreda cilj je usavršavati naučeno i pomalo proširivati nastavne sadržaje. Međutim, učenica je na nastavi Hrvatskog jezika, osobito početkom školske godine, prilično nemirna i napeta, zbog čega na razne agresivne načine odbija sudjelovati u nastavi. Osobiti otpor pružala je prema pisanju. Kada je napeta, djevojčica prilikom pisanja jako pritišće olovkom i čini grube poteze. U trećem tjednu nastave učiteljica pohvaljuje Antoniju kada samostalno započinje pisati odgovore na prepisano pitanje iz čitanke. Međutim, djevojčica ne piše smislen odgovor, već piše nešto sasvim nevezano za pitanje, o čemu je razmišljala u tom trenutku. Bez obzira na to, pohvalno je što djevojčica na bilo koji način pokazuje interes za sudjelovanjem u radu i pisanjem. Prilikom pisanja učenica nerijetko ima potrebu učiteljicu držati za ruku, što kod nje očigledno stvara osjećaj sigurnosti. Isto tako,

djevojčicu jako potiču i motiviraju pohvale i divljenje učiteljice. Tada je ona ponosna na svoja postignuća i trudi se biti što bolja u daljnjem radu.

U petom tjednu učenica se veoma obradovala novim vježbenicama iz hrvatskog jezika, gdje se pojavljuju istočkani crteži te ima dosta materijala za bojanje. To je vjerojatno podsjetilo učenicu da je na taj način (točkanjem slova i crteža) naučila lijepo i uredno pisati i crtati. Djevojčica pokazuje napredak u jezičnom izražavanju izricanjem punih rečenica prilikom opisa jesenskih plodova, kako usmeno, tako i pisano.

Slijedi faza u kojoj je učenica odbijala i čitanje i pisanje. Tada je majčina prisutnost bila od velike pomoći. Učiteljica i majka su zajedničkim pokušajima uspjele Antoniju usmjeriti na rad. Djevojčica je, kada se skoncentrirala, marljivo sudjelovala u nastavi ponavljajući gradivo koje je bilo obrađivano i uvježbavano tijekom druge polovice prvog razreda i mjeseca rujna/ listopada u drugom razredu. Pokazala je dobru usvojenost znanja.

Pretkraj prvog polugodišta proveden je jednominutni ispit čitanja, u kojem je Antonija postigla dobre rezultate. Pročitala je 34 riječi, a od toga 27 točnih. Dobro je sudjelovala i u pripremama za čitanje. U drugom polugodištu, točnije, u trideset i drugom tjednu, ponovno je proveden jednominutni ispit glasnog čitanja na kojem je Antonija pokazala napredak u odnosu na rezultate iz prvog polugodišta. Pročitala je 39 od ukupnih 40 riječi, za što je dobila pohvale od pedagoginje i učiteljice.

U šesnaestom tjednu djevojčica pokazuje interes za čitanjem i listanjem časopisa „Prvi izbor“. Ubuduće je djevojčica isto često sama otvarala čitanku i čitala tekstove prateći čitanje prstom. Primjećeno je da glasno čita kada je dobro raspoložena i kada želi čitati, a kada je napeta i neraspoločena, ako uopće pristaje čitati, tada je to vrlo tiho te ju učiteljica konstantno mora poticati da čita glasnije. Isto je tako i kod pisanja. Učenica zna lijepo i uredno pisati, međutim, kada je loše raspoložena i kada nešto obavlja protiv svoje volje, ne trudi se i tada piše neuredno, jako pritišćući olovku. Tada ju učiteljica upozorava i usmjerava na urednije pisanje unutar crtovlja, a Antonija najčešće poslušna učiteljicu.

U dvadeset i petom tjednu djevojčica je napredovala u pisanju, što je rezultat većeg truda i mogućnosti dulje koncentracije na rad. Dobila je odličnu ocjenu za prepisivanje rečenica pisanim slovima te je lijepo sudjelovala u čitanju. U dvadeset i šestom tjednu učiteljica ističe Antonijin napredak u usvajanju rastavljanja riječi na slogove, dok je sadržaje pisanja velikog slova na početku rečenice usvojila djelomično te se to nastavlja uvježbavati.

Učenica se više ne opire pisanju, štoviše, u dvadeset i devetom tjednu ponovno se samostalno uključuje u brojanje i točkanje predložaka velikih tiskanih slova. U trideset i drugom tjednu učiteljica povremeno mora poticati učenicu da glasnije čita i odgovara na njena pitanja. Učiteljica, osim samog upozorenja, do željenog glasnijeg i sigurnijeg čitanja dolazi na način da učenicu pohvaljuje, izražava divljenje te uspostavlja pogled oči u oči. Tada se djevojčica doima ponosnom i trudi se što boljim rezultatima zadiviti učiteljicu. Na dosadašnjoj nastavi Hrvatskog jezika učenica je usvojila vrlo bitne vještine- čitanje i pisanje, no što je za nju još bitnije je to da je djevojčica u radu počela razvijati samostalnost i interes za usvajanjem novih sadržaja. Djevojčica je to pokazivala na način da je samostalno počela uzimati i listati čitanku i časopis „Prvi izbor“. Učiteljica je u tome uspjela odlučnim stavom, poticanjem na glasnije čitanje, urednije pisanje, kao i čestim pohvalama.

Matematika

Antonija je u prvom razredu na nastavi Matematike, između ostalog, naučila zbrajanje i oduzimanje. Međutim, ono nije u potpunosti usvojeno jer nije na razini automatizacije. Dogadaju se i pogreške, tako da je u drugom razredu potrebno usavršavanje naučenog. Antonijino raspoloženje, kao i na nastavi hrvatskog jezika, ovisi o uključenosti i suradnji na nastavi. Kada je napeta i nervozna, rad izbjegava smijanjem, grebanjem, ustajanjem i sličnim načinima već navedenim u izvadcima zapisa. Tada ju učiteljica pokušava smiriti i usmjeriti na rad upozorenjima, ili zadavanjem određenih radnji koje djevojčica voli; na primjer, brisanje ploče ili zapisivanje zadataka na ploču.

U drugom tjednu nastave djevojčica uspješno rješava matematičke zadatke. Nakon točno riješenih zadataka učenica je vrlo zadovoljna i ponosna na svoje postignuće, pa sretno uzvikuje: „To je to! To je to!“. U trećem tjednu učenica je pak nepažljiva i nekoncentrirana, što se odražava i na računanje. Stoga učiteljica inzistira na ponovnom rješavanju istih zadataka. Kako bi se takva ponašanja umanjila i kako bi se zadatci Antoniji učinili zanimljivijima, učiteljica se kreativnošću trudi potaknuti njezin interes; djevojčica dobiva matematičke zadatke zbrajanja i oduzimanja na crvenom kartonu u obliku jabuke, što odlično prihvaća. Antonija vrlo dobro surađuje i učiteljica ističe njezin napredak. Uočena je veća sigurnost prilikom računanja. Postepeno, ali vidljivo, djevojčica pokazuje mogućost sve dulje koncentracije i usmjerenosti u nastavi matematike, a napetost i reakcije bijesa su tek povremene, sve rjeđe. U petnaestom tjednu uslijedilo je ponavljanje gradiva, za koje je Antonija pokazala dobru usvojenost.

U drugom polugodištu nastavne godine koje započinje sa šesnaestim tjednom učenica je pokazala puno veći interes za Matematiku, nego za Hrvatski jezik. Odlično surađuje i prihvaća nove nastavne sadržaje (Primjer: $16+2=$; $14+3=$ ...) Trudi se i ne iskazuje nikakav otpor. U sedamnaestom tjednu nastavno se gradivo proširuje, a učenica se i dalje pokazuje interes za usvajanjem novih nastavnih sadržaja. Uči se potpisano zbrajanje brojeva (Primjer:

12

+11 ___) Djevojčica također zna čitati napisane brojeve.

U osamnaestom tjednu, kada je djevojčica bila nervozna i napeta na gotovo svim satovima, te je na različite načine izražavala svoje nezadovoljstvo, na satu Matematike iznenađujuće dobro surađuje- s oduševljenjem prihvaća nove nastavne sadržaje iz područja za koje je već poznato da učenica veoma voli- crtanje ravnih crta. Za sve dobro što napravi očekuje učiteljičinu pohvalu, koja ju motivira da bude još bolja u radu.

U dvadeset i prvom tjednu učiteljica ističe napredak učenice za aktivno sudjelovanje u radu. Primijetila je kako Antonija pažljivije čita zadatke, te nije brzopleta kao prije. Samim time zadatci su točniji. Ukoliko pogriješi, učenica na učiteljičin naputak ponovno, bez nervoze i otpora, rješava isti zadatak. Napredak je vidljiv i u samostalnosti i boljoj usmjerenosti prilikom rješavanja. Ponovno se veseli geometrijskim sadržajima; crtanju ravnih, zakrivljenih i izlomljenih crta.

Na satu Matematike u dvadeset i četvrtom tjednu učenica je bila veoma napažljiva i nezainteresirana te je prekidala rad bacanjem pribora, ponavljajući: „Baš me briga, nije mi stalo.“, što i nije bilo uobičajeno na satu Matematike, osobito u drugom polugodištu. No, djevojčica ubrzo ponovno nastavlja iskazivati interes i marljivost na satu Matematike. U dvadeset i devetom tjednu Antonija napreduje u automatizaciji zbrajanja i oduzimanja do 10. Od tridesetog tjedna pa do kraja školske godine učiteljica konstantno ističe Antonijin napredak na više područja. Djevojčica ima sposobnost sve veće koncentracije na satu i usmjerenija je na zadatke. Osobito se veseli rješavanju zadataka pred pločom, kao i samostalnom zadavanju zadataka koje potom rješava. Prilikom rješavanja zadataka, Antonija često ističe potrebu da drži učiteljičinu ruku- kao i prilikom pisanja na satu Hrvatskog jezika, osjećajući pritom određenu sigurnost. Sagledavajući sveukupan napredak kroz nastavu Matematike, Antonija je ostvarila velike pomake. Osim usvojenog znanja, za taj nastavni predmet pokazala je iznenađujuće veliku zainteresiranost, koja je bila vrlo očita s početkom drugog polugodišta. Djevojčica je najveći interes iskazivala prema geometrijskim sadržajima,

uživajući prilikom crtanja različitih crta, ali je bez opiranja počela pristupati i rješavanju zadataka zbrajanja i oduzimanja brojeva. Učiteljica je ostvarila te pomake pokušavajući gradivo prikazati što zanimljivijim, često pozivajući Antoniju pred ploču da rješava zadatke, što ona i voli. S vremenom je bila očita njena sve veća mogućnost koncentracije.

Likovna kultura

Od samog početka osnovnoškolskog obrazovanja Antonija je pokazivala veliku ljubav i naklonost prema Likovnom izražavanju. Kao što je studentica Ingrid Španić primijetila prilikom analiziranja zapisa, Antonija je na samom početku prvog razreda imala određene motoričke smetnje koje je ubrzo potom svladala i razvila preciznost i urednost. Učenicu satovi Likovne kulture smiruju i čine zadovoljnom i ispunjenom. Prilikom likovnog stvaralaštva često je nasmijana i pjevuši. Daleko najviše učenica voli slikanje temperama i vodenim bojama. To iskazuje radosnim povicima: „Kist! Kist! Boja!“. U petom tjednu nastave zadatak je bio akvarelom prikazati šumu u jesen. Djevojčica je vrlo marljiva i trudi se biti samostalna u radu. U sedmom tjednu zadatak je bio izrezivanjem i lijepljenjem kolaž papira prikazati kasicu za štednju. Iako je djevojčica slušajući uputu bila zainteresirana, kada je trebalo započeti s radom, ona negoduje i opire se radu govoreći „Kist, kist...“. Međutim, nakon što joj je učiteljica objasnila i pokazala kako treba raditi, koristiti se škarama i kolažem, sudjelovala je u radu. Isto tako, u dvadeset i drugom tjednu, opirala se radu s flomasterima, ponavljajući „Neće, neće!“

Na dan Sv. Nikole, u trinaestom tjednu nastave svi su učenici nižih razreda bili zajedno. Kada je bilo vrijeme za likovno izražavanje, te su učiteljice dijelile mape i kutije s likovnim priborom, Antonija je, unatoč tome što inače jako voli Likovnu kulturu, istrčala iz učionice jer se među mnoštvom djece osjećala zanemareno.

U dvadeset i prvom tjednu ponovno pokazuje oduševljenje na satu Likovne kulture. Ovaj tjedan zadatak je bio plastično oblikovanje maske podatnim materijalom- glinamolom. Antonija je bila vrlo zainteresirana za rad i sa zanimanjem je proučavala glinamol. Kako bi ga bolje doživjela, često je mirisala materijal i svoje dlanove, te je pokušavala stavljati glinamol u usta. U dvadeset i četvrtom tjednu učenica izvršava likovni zadatak crtajući pastelama, za što ju učiteljica pohvaljuje. Učenica se potom, kao i inače, veseli stavljanju radova na pano s učiteljicom. Voli stavljati pribadače. Ponosna je na svoj rad i veseli se tome što će biti izložen. U dvadeset i petom tjednu učenici su bili zaokupljeni likovnim izričajem; prikazivanjem dijela iz priče Pismo u Zelengradu te kasnije likovnim prikazom teme Svjetski dan voda.

Antonija je na početku samo promatrala, no kasnije se i sama uključila i sudjelovala. Radovi su postavljeni na školski pano. Međutim, Antoniju ovaj put to nije razveselilo, već se uznemirila.

Na satovima Likovne kulture Antonija često dobiva pohvale od učiteljice za odličnu suradnju. Učenica je gotovo uvijek odlično raspoložena te ju crtanje i slikanje smiruje i opušta. Osim toga, učenica razvija samostalnost, ne samo pri izvršavanju zadataka, već i sudjelovanjem u pripremanju i pranju likovnog pribora, čišćenju razreda, te vraćanjem klupa i stolica na mjesto.

Prema tome zaključujem da je sat Likovne kulture uvelike pridonio razvijanju Antonijina interesa za okolinom i općenito, sudjelovanjem u raznim aktivnostima i sadržajima osnovnoškolskog obrazovanja. Djevojčica je kroz suradnju na satu Likovne kulture iskazivala veliki interes i za suradnju s ostalim učenicima, kao što je i u velikoj mjeri razvila samostalnost konstantno sudjelujući u pripremanju likovnog pribora, te čišćenju radnog mjesta po završetku zadatka. Iako je djevojčica nadvojbeno najviše voljela raditi temperama i vodenim bojama i povremeno se opirala radu s drugim tehnikama i materijalima, prihvaćala je rad nakon što joj je učiteljica objasnila, pokazala i približila način rada drugim tehnikama. Svoju naklonost i povjerenje prema učiteljici pokazivala je očekivanjem pohvale za radove i izrazitim veseljem prilikom stavljanja radova s učiteljicom na školski pano.

Glazbena kultura

Kao i na satu Likovne kulture, učenica je na satovima Glazbene kulture sretna i smirena. Glazba na nju djeluje veoma smirujuće, tako da je djevojčica dobro raspoložena i zainteresirana za učenje pjesmica, pjevanje i ples. S obzirom na to, učiteljica često potiče pjevanje i u nekim drugim situacijama kada je to prikladno, osobito za vrijeme vožnje kada učenici idu na izlete. Antonija često pjevuši, kako neke pjesmice naučene u školi, tako i neke svoje otprije poznate. Najčešće je to kada je odlično raspoložena za vrijeme Likovne kulture.

U šestom tjednu Antonija je usvojila brojalice „Jedna vrana gakala“ i „Pliva patka preko Save“ te ih vrlo rado reproducira. Kada su učenici svirali na instrumentima (udaraljka, zvečkama...), Antonija je dobila udaraljke, te je bila naprosto oduševljena. Promatrala je ostalu djecu i to joj je bilo veoma zanimljivo pa se i sama potrudila. U petnaestom tjednu čak je jedna učenica oduševljeno primijetila: „Učiteljice, Antonija pjeva s nama „Ha, ha, ha, ho,ho,ho.“ Ubrzo je uslijedila i školska priredba povodom Božića i Nove

Godine, kada je Antonija također pokazala veliko zanimanje za ples i pjevanje. Ne samo za vrijeme pripreme, već je odlično surađivala i za vrijeme priprema i proba, te oduševljavala svojim ponašanjem. Sudjelovala je u glazbenoj i plesnoj točki svih učenika prvog, drugog i trećeg razreda. U dvadeset i četvrtom tjednu pleše i često pjeva na pjemu „Visibaba“, koju jako voli.

Zapažen je velik utjecaj Glazbene kulture na sveukupan napredak u socijalizaciji djevojčice. Antonija voli sudjelovati u nastavi Glazbene kulture. S obzirom na to, učiteljica potiče pjevanje u svim prigodnim situacijama na nastavi i osobito prilikom školskih izleta, za vrijeme vožnje autobusom. Interes za Glazbenu kulturu iskazuje i sudjelovanjem na školskim priredbama; i pjevanjem i plesanjem. U trenucima iskazivanja anksioznosti djevojčica sjedi u učiteljičinu krilu i drži je za ruku. Ponekad je dovoljno i majčino ili učiteljičino upozorenje kako bi se djevojčica koncentrirala i usmjerila na sudjelovanje i slušanje izvedbi.

Tjelesna i zdravstvena kultura

Na satovima Tjelesne i zdravstvene kulture u prvom razredu učenica je često bila nemirna i napeta te se udaljavala sa školskog igrališta, čemu je sklona i početkom drugog razreda, osobito za vrijeme marende. Učenicu očito čine nervoznom etape sata, određeni raspored i tijek zadataka, koje s vremenom polako prihvaća. Omiljena aktivnost što se tiče Tjelesne i zdravstvene kulture je igra s loptom, koju primjenjuje i za vrijeme marende. U početku se najčešće voljela igrati sama, a kasnije sudjeluje u igrama i dodavanju lopte s drugim učenicima. Osim toga, Antonija se jako voli kotrljati po strunjačama.

U petom tjednu nastave djevojčica sudjeluje u općim pripremnim vježbama i u uvodnom dijelu sata, no za vrijeme ostalih etapa sklona je udaljavanju od grupe. U daljnjem tijeku sata slijedi zadatci bočnog kotrljanja i kolut naprijed. Učenica se trudi i pokušava izvršiti zadatke, ali ne uspijeva, pa se nastavlja veselo kotrljati po strunjači. U devetom tjednu učenica pokazuje interes za igranje loptom na različite načine (dodavanje iz ruke u ruku, dodavanje jednim udarcem lopte o tlo...) sa suučenicima. Stalno se kreće uz drugu djecu i ne pokazuje nikakvu potrebu i namjeru za udaljavanjem. U desetom tjednu vidljiv je napredak u socijalizaciji djevojčice. Odlično je sudjelovala u uvodnom i pripremnom dijelu sata, te je pratila učenike kako izvode opće pripreme vježbe i ostale zadatke. Sljedećeg tjedna ponovno se veseli na satu Tjelesne i zdravstvene kulture jer je zadatak bio preskakivanje kozlića i vježbe na strunjači, što Antonija oboje obožava. Za vrijeme trčanja glasno se smijala. U devetnaestom tjednu veselo je sudjelovala u društvenoj igri „Ribice, ribice“, iako je prilikom

uključivanja u igru bila vrlo nervozna te je izgrebala učiteljicu po ruci jer se htjela nastaviti samostalno igrati loptom trčuci po igralištu. Jedan dan u dvadesetom tjednu Tjelesna i zdravstvena kultura se održala prvi sat radi promjene rasporeda. To se pokazalo vrlo korisnim, jer je učenica, nakon što se natrčala na početku nastavnog dana, bila zadovoljna i dobro raspoložena gotovo cijeli dan. S veseljem je sudjelovala u općim pripremnim vježbama, kao i u uvodom dijelu sata. Učenica je i na narednim satovima sve češće sudjelovala u igrama s ostalom djecom i nije se udaljavala od grupe, zbog čega dobiva pohvale od učiteljice. Proučavajući zapise, učenica je, nakon početnog odbijanja sudjelovanja u nastavi, s vremenom počela razvijati interes prema grupi i sudjelovati u radu bez većih opiranja. Tjelesnu i zdravstvenu kulturu djevojčica je najviše zavoljela zbog igara s loptom, koju obožava. Za vrijeme marende također je vrijeme najčešće provodila igrajući se loptom na školskom igralištu. Isto tako voljela je i kotrljanje na strunjačama. S vremenom je počela sudjelovati u izvođenju općih pripremnih vježbi kojima se na početku školske godine opirala udaljavajući se od grupe, te potom i u ostalim etapama sata. Ponajviše je počela izvoditi vježbe promatrajući suučenike. S vremenom se je sve više držala svoje grupe sudjelujući u nastavi i pritom uživajući.

3. RASPRAVA

Iako je odnos društva prema osobama s posebnim potrebama uvelike promijenjen u odnosu na ponašanje prema istima u davnoj povijesti kada se prema njima odnosilo krajnje nehumano, nekada se čini da je mnoštvo i dalje nedovoljno informirano i ograničeno u razmišljanjima o takvim osobama. Potrebno je osvijestiti činjenicu da teškoća u razvoju nije bolest, već stanje koje je posljedica oštećenja. Tako je vrlo diskutabilno i uključivanje djece s posebnim potrebama u školsko obrazovanje. Najveću zabrinutost i nezadovoljstvo iskazuju roditelji ostalih učenika u razrednom odjeljenju.

Kao najbitnija obilježja djeteta s autizmom izdvajaju se nesposobnost komunikacije ili otežana komunikacija i teškoće u ostvarenju socijalizacije. Opće je poznato da je sposobnost komunikacije neophodna za sudjelovanje u svakodnevnom životu i izgrađivanje društvenih odnosa. Prema tome nastaje većina predrasuda kako dijete s takvim poremećajem ne može postići nikakve uspjehe u redovnoj školi, s obzirom na to da gotovo ne može komunicirati. Isto tako, mnogi ljudi misle kako su osobe s autističnim poremećajem isključivo nižih intelektualnih sposobnosti, iako se autizam pojavljuje i kod osoba prosječne, ali čak i natprosječne inteligencije.

Kako svakom djetetu s posebnim potrebama treba pristupiti na drugačiji način, tako se uvelike razlikuju i sve osobe s autističnim poremećajima. Iako su im zajednička ključna obilježja kojima se dijagnoza uspostavlja, svaka je osoba drugačija, s određenim specifičnostima u ponašanju, različitim željama, potrebama, stoga se zahtijeva individualizirani pristup sa specifičnim prilagodbama. Stoga bi autistično dijete trebalo uključiti u školsko obrazovanje, ukoliko je njegova dijagnoza takva da je moguće uključivanje po prilagođenom programu, te da nema većeg odstupanja i ometanja odgojno-obrazovnog procesa za ostale učenike. Postoje brojne metode i pristupi u poučavanju djece s poremećajem autističnog spektra, s kojima bi učitelji i ostali stručni suradnici škole koja prihvaća dijete s takvim teškoćama trebali biti upoznati. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Radetić- Paić, 2013), učitelji bi trebali dati prednost poticanju komunikacijskih i socijalizacijskih sposobnosti, te bi trebali prilagoditi pojedina područja u nastavnim predmetima, u smislu da nije od presudne važnosti da dijete usvoji sve nastavne sadržaje svih nastavnih predmeta, već bi provjeravanje i ocjenjivanje trebalo biti usmjereno na evaluaciju razvoja socijalizacije, komunikacije i određenih oblika ponašanja.

Kod primjera djevojčice Antonije vidljiva je uspješna integracija u redovnu školu. Tome je tako zbog niza razloga i rane intervencije. Poremećaj autističnog spektra dijagnosticiran je već u drugoj godini života, kada su uočene prve poteškoće i zastoji u psihološkom razvoju. Prema preporuci, započinje psihoterapijski tretman koji se pokazao vrlo učinkovitim te se postižu veliku rezultati. Prvi pomaci uočeni su u prihvaćanju taktalnog odnosa, potom je uspostavljen i vrlo bitan vizualni kontakt. Posljednji i vrlo bitan pomak za vrijeme psihoterapijskog tretmana je razvoj govora, koji je započeo imenovanjem predmeta, nakon što je djevojčica uspostavila odnos s plišanom igračkom. Za Antonijin napredak su uvelike zaslužne i njene sestre koje su s njom provodile vrijeme, igrale jednostavnije igre i trudile se kako se Antonija ne bi osjećala odbačenom, izdvojenom ili pak zapostavljenom.

Zatim je u predškolskoj ustanovi, uz veliku angažiranost osoblja i dodatno uključene odgajateljice koja je radila isključivo s djevojčicom, naučila prepoznavati slova i brojeve, a kako je razvila grafomotoričke sposobnosti, naučila ih je i pisati. Svi ti koraci vrlo su bitni za njenu intergaciju u osnovnoškolsko obrazovanje. Antonija je upisana u prvi razred redovne osnovne škole po prilagođenom programu. Za uspješnost Antonijine integracije presudno je bilo to što su tom razrednom odjeljenju uz nju upisana još samo dva učenika, dječak i djevojčica. U toj situaciji učiteljica se mogla posvetiti i Antoniji i njima. Učiteljica je suradnju s djevojčicom, njene reakcije i ponašanje prikazivala terapeutu, od kojeg bi dobivala povratne

informacije kako se odnositi u pojedinim situacijama, kako se postaviti da bi se postigao napredak. Isto tako, vrlo je bitna suradnja s roditeljima koja je u ovom slučaju bila izvanredna. Roditelji su bili u stalnom kontaktu s učiteljicom te su zajedničkim naporima otkrivali najbolje načine pristupa u određenim problematičnim situacijama. Prema analizi dnevnčkih zapisa studentica Ingrid Španić navodila je kako je nerijetko Antonijina majka bila nazočna na nastavi, osobito u početku prilagodbe na osnovnoškolsko obrazovanje, gotovo uvijek na satovima tjelesne i zdravstvene kulture kada se djevojčica često udaljavala sa školskog igrališta i time se dovodila u opasnost. Zajedničkim su nastojanjima radile na tome da umanje Antonijinu hiperaktivnost i suzbiju razne agresivne reakcije. Osim toga, usmjeravale su Antoniju na uredno pisanje unutar crtovlja, na glasno i točno čitanje, na pažljivost prilikom rješavanja matematičkih zadataka itd. Učiteljica se trudila raznim metodičkim pristupima i didaktičkim materijalima Antoniji nastavu učiniti zanimljivijom i prihvatljivijom. Sve to rezultiralo je velikim napredovanjem u vidu usvojenog gradiva te pomaku u socijalizaciji djevojčice.

Razdoblje između prvog i drugog razreda prilično je velik vremenski period. Učenica se očito za vrijeme ljetnih praznika odvikla od škole i nametnutih pravila ponašanja. Početkom drugog razreda učenica je ponovno imala problem s hiperaktivnošću. Bila je vrlo napeta i nezadovoljna te je često iskazivala svoj bijes na razne načine; smijanjem, plačem, bacanjem pribora za pisanje, jakim pritiskanjem olovke prilikom pisanja, ustajanjem s radnog mjesta, trčanjem po učionici, grizenjem, ponavljanjem ustaljenih riječi i fraza, grebanjem učiteljinih ruku i slično. U takvim situacijama, ukoliko ju učiteljica ne bi uspjela umiriti, pozvala bi majku koja je bila od velike pomoći. Očito je da je nemir u najvećoj mjeri bio prisutan iz razloga što učenica nije mogla dočekati vrijeme marende. Već s drugim tjednom primijećen je napredak u ponašanju. Djevojčica je bila manje napeta i pružala je manji otpor radu. I dalje se javlja nemir zbog nestrpljenja oko marende, međutim, učiteljica nije popuštala te je bila odlučna u stavu da je potrebno još čekati, nakon čega se djevojčica smiruje. Naučila je da za vrijeme velikog odmora mora pričekati učiteljicu da popije kavu ili sok. Time pokazuje svoje strpljenje, što je od velike važnosti. U devetom tjednu učiteljica je primijetila kako Antoniji, ali i suučenicima, odgovara i na njih vrlo pozitivno djeluje petominutni odmor pred školskom zgradom nakon svakog nastavnog sata. Na taj način se opuste i bolje pripreme za sudjelovanje na sljedećem nastavnom satu. U desetom tjednu djevojčica i dalje povremeno izražava agresiju i odbija rad, no puno manje nego do sada. Učenica bolje surađuje i pokazuje veći interes, ne samo za neobrazovne predmete, već i za obrazovne. Vidljiv je i velik

napredak u socijalizaciji; ne udaljava se od ostale djece na školskom igralištu za vrijeme marende, štoviše, iskazuje emocije prema učenicima na način da ponekog učenika dodirne po kosi, ponekog zagrlji, dodirne za ruku, namiješi se... Djeluje opušteno i zadovoljno. Odličan napredak u ponašanju očit je i na izletima gdje je puno djece, a učenica se ponaša pristojno i sudjeluje u igrama i aktivnostima, kao i na priredbama, na kojima učenica sudjeluje i, tek uz poneko upozorenje, sasvim se prihvatljivo ponaša. S početkom drugog polugodišta Antonija je počela pokazivati velik interes za nastavu Matematike. Osobito je vesele geometrijski sadržaji. Prihvaća i nove sadržaje- pisano zbrajanje brojeva. Od dvadeset i prvog tjedna nadalje djevojčica upozorenja prihvaća s puno manje nervoze i manje se opire radu, te se duže može koncentrirati na postavljene zadatke. Samostalnija je u rješavanju zadataka i piše urednije. U dvadeset i šestom tjednu uočen je značajan napredak u komunikaciji, a samim time i općenito u socijalizaciji. Antonija napreduje u ponašanju prilikom ulaska u školu tako što se pozdravlja s majkom pred ulaznim vratima, a ne u učionici. Za vrijeme marende puno više komunicira, iskazuje poslušnost i strpljenje, te zagrljajima pokazuje emotivnu privrženost. Djevojčica gotovo uopće ne pokazuje znakove nervoze i napetosti te sa zanimanjem sudjeluje u radu. Antoniji su od velike važnosti učiteljičine pohvale, pogled oči u oči i iskazivanje divljenja za uspješno odrađene zadatke, jer djevojčica ima veliko povjerenje i pozitivan odnos prema učiteljici. Time se povećava njena motivacija za daljnji rad i postizanje uspjeha.

Proučavanjem i analizom dnevnčkih zapisa, uočavam ono što Antoniju konstantno najviše oduševljava. Voli biti u centru pozornosti, voli vožnju autobusom, marendu i igranje loptom, stavljanje radova na pano zajedno s učiteljicom. Ona nasprosto obožava Likovnu kulturu, osobito slikanje vodenim bojama. Isto tako voli i Glazbenu kulturu; pjevanje raznih pjesmica i brojlica. Voli svoju učiteljicu i njenu pažnju; pohvale i poticaje. Očito je da je djevojčica mnogo sretnija i opuštenija na predmetima neobrazovnog područja jer joj je omogućena velika sloboda izražavanja. Učenica je uvelike razvila samostalnost prilikom pripremanja, čišćenja i pospremanja likovnog pribora. Upravo kroz neobrazovne predmete kod djevojčice se razvija socijalizacija i interes za okolinu.

Svoje nezadovoljstvo i nemir djevojčica iskazuje kada joj je nešto nametnuto i kada mora raditi po određenim pravilima i koracima, kada je „ograničena“ u nekim okvirima i pravilima, što je karakteristika obrazovnih predmeta. U početcima djevojčica pruža veliki otpor radu, no s vremenom, pomoću raznih učiteljičinih metoda i usmjeravanja Antonija počinje prihvaćati rad i na obrazovnim područjima. Osim što je usvojila mnoge sadržaje, djevojčica je razvila

urednije pisanje unutar crtovlja. Osobiti interes iskazuje na nastavi Matematike. Na svim područjima Antonija pokazuje dulju koncentraciju tijekom rada.

Djevojčica Antonija je u drugom razredu osnovnoškolskog obrazovanja uz velik trud učiteljice ostvarila brojna postignuća. Na nastavi Hrvatskog jezika usavršila je već naučeno čitanje i pisanje. Napredovala je u jezičnom izražavanju izricanjem punih rečenica, kao i u čitanju, te rastavljanju riječi na slogove. Iz zapisa je vidljivo da je djevojčica bila vrlo nemirna i napeta. Često je odbijala čitanje izgovarajući pojedine riječi i fraze nevezane za nastavu, kao i pisanje, što je iskazivala jakim pritiskanjem olovke. Učiteljica je navedene pozitivne promjene i napretke kod učenice postigla odlučnim stavom, upozorenjima, čestim poticanjem na glasno i izražajno čitanje i uredno pisanje. Vrlo su pozitivno djelovale učiteljičine pohvale, a Antonija je bila znatno smirenija držeći učiteljičinu ruku. Na nastavi Matematike Antonija je tijekom drugog razreda uvježbavala zbrajanje i oduzimanje brojeva do deset, kako bi ono bilo na razini automatizacije. Naučila je potpisano zbrajati brojeve i usvojila geometrijske sadržaje. Početkom godine djevojčica je na satovima Matematike bila nepažljiva i iskazivala nervozu grebanjem, smijanjem, ustajanjem te tako pružala otpor sudjelovanju u nastavi, osobito računanju. Učiteljica ju je smirivala i usmjeravala na rad zadavanjem aktivnosti koje voli. Tražila ju je da obriše ploču i da zapisuje i rješava zadatke pred pločom. Bila su potrebna česta upozorenja i poticanje djevojčice kada je bila nepažljiva prilikom računanja, i inzistiranje na ponovnom rješavanju. Na satu Matematike također su vrlo poticajne učiteljičine pohvale. Kroz neobrazovne predmete- Likovnu kulturu, Glazbenu kulturu i Tjelesnu i zdravstvenu kulturu Antonija je postigla najveći napredak, koji se odnosi na pomake u socijalizaciji, što se odražava i na njeno ponašanje na predmetima obrazovnog područja i općenito. Iako je djevojčica od početka osnovnoškolskog obrazovanja pokazivala osobiti interes za Likovnu i Glazbenu kulturu i nije se odupirala suradnji, uz učiteljičino usmjeravanje, česte pohvale i objašnjavanje zadataka Antonija je ostvarila još bolju suradnju, te uspješno sudjelovala i izvršavala zadatke. Učiteljica ju često pohvaljuje i na nastavi Likovne kulture zajedno s djevojčicom stavlja radove na školski pano. Na satovima Tjelesne i zdravstvene kulture djevojčica je, osobito početkom godine povremeno odbijala rad i udaljavala se s vježbovnog mjesta. Učiteljica joj je tada strogim uputama davala do znanja da to ponašanje nije prihvatljivo i tražila od djevojčice da ponovi za njom kako se to više neće ponavljati. S vremenom se djevojčica prestala udaljavati s nastave i počela je prihvaćati suradnju. Naučila je pravila društvenih igara i počela sudjelovati u istima, kao i u izvođenju općih pripremnih vježbi i ostalim etapama sata.

Ključan je prisan odnos između učiteljice i djevojčice u koji je učiteljica uložila mnogo truda i strpljenja, slušajući savjete terapeuta te postupajući prema istima. Antonija je razvila povjerenje prema učiteljici, te je u njenoj blizini osjećala sigurnost, pokazujući to čestim držanjem njene ruke, sjedeći joj u krilu. Učiteljica je s učenicom uspostavila i pogled oči u oči, što je vrlo važan aspekt u socijalizaciji. Od tada Antonija često pogledom traži pohvalu i odobrenje od učiteljice, što kod nje stvara osjećaj ponosa i dodatnu motivaciju za rad.

ZAKLJUČAK

Na temelju proučavanja zapisa o učenici Antoniji zaključujem da je moguća uspješna integracija djece s autističnim poremećajem u redovnom osnovnoškolskom obrazovanju, ukoliko je učiteljica, kao i ostalo stručno osoblje škole, educirana i upućena u stanje djeteta i njegove potrebe. Vrlo je bitna povezanost i suradnja roditelja, učitelja i terapeuta, kao i uspostavljen povjerljiv odnos učitelja i djeteta.

Djevojčica je usvojila mnoga znanja tijekom prve i druge godine osnovnoškolskog obrazovanja, napredovala i u obrazovnim i neobrazovnim područjima, no kroz neobrazovne predmete postigla je značajne pomake u komunikacijskim i socijalizacijskim sposobnostima.

LITERATURA

1. Agencija za odgoj i obrazovanje (2008). *Poučavanje učenika s autizmom. Školski priručnik* Zagreb
2. Bujas- Petković, Z. (1995). *Autistično dijete*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bujas- Petković, Z., Frey Škrinjar, J. (2010) *Poremećaji autističnog spektra*. Zagreb: Školska knjiga
4. <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search> -preuzeto 8. kolovoza 2015.
5. Nikolić, S. (2000). *Autistično dijete*. Zagreb: Prosvjeta
6. Radetić- Paić, M. (2013). *Prilagodbe u radu s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno- obrazovnim ustanovama. Priručnik*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
7. Remschmidt, H. (2009). *Autizam. Pojavni oblici, uzroci, pomoć*. Zagreb: Naklada Slap
8. Sigman, M., Capps, L. (2002). *Children with Autism. A Developmental Perspective*. London: Fourth printing
9. Španić, I. (2012) Prilagodba djece s posebnim potrebama: *Prikaz prilagodbe autistične djevojčice u osnovnoškolskom obrazovanju*. Diplomski rad: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
10. Špelić, A., Košeto M. (2011). *Preparation of an autistic child for school*. Monografija međunarodnog znanstvenog skupa II. dio: Suvremene strategije učenja i poučavanja (str,959- 975) Kadum V. (ur.), Medulin, 14. i 15. travnja 2011.
11. Špelić, A., Zulliani, Đ., Krizmanić, M. (2009). *Socijalizacija učenika s posebnim potrebama u razrednu sredinu*. Monografija: međunarodni znanstveni i stručni skup „Škola po mjeri“ (str. 175- 195) Kadum V. (ur), Medulin: 24. i 25. travnja 2009.
12. Špelić, A., Zulliani, Đ. (2011). *Uloga empatije u socijalizaciji djece s teškoćama u razrednim sredinama*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. Zagreb, 2011, 47(2), 96- 108.

Sažetak

Kroz ovaj rad prikazan je proces razvoja autistične djevojčice kroz drugu godinu osnovnoškolskog obrazovanja. Proučavan je njen napredak u smislu obrazovnih postiguća, a još bitniji bio je njen napredak u socijalizacijskim sposobnostima. Cilj je bio uočiti promjene, ukoliko su moguće, te načine i pristupe kojima su one postignute.

Uočene su mnoge pozitivne promjene. Zapaženo je kako je djevojčica usvojila mnoga znanja kroz obrazovna područja, ali i bitne obrasce na kojima se temelji prihvatljivo ponašanje te napredak u komunikaciji i općenito, socijalizacijske sposobnosti koje je stekla kroz predmete koji pripadaju neobrazovnom području. Međutim, te su promjene postignute uz veliki trud i pripremljenost učiteljice, čiji je rad bio nadgledan, praćen i savjetovan od strane terapeuta, te zbog odlične povezanosti i suradnje s roditeljima. Na razne načine i pristupe, te stvarajući prislan odnos, učiteljica je kod djevojčice uspjela razviti interes prema okolini i želju za usvajanjem nastavnih sadržaja.

Prema tome, zaključeno je da je napredak autističnog djeteta u osnovnoškolskom obrazovanju moguć ukoliko je učitelj zainteresiran i spreman na suradnju s roditeljima, kontinuiranu edukaciju, i savjetovanje od stručne osobe- terapeuta, kako bi znao i mogao reagirati u raznim situacijama i izazovima koje rad s takvim djetetom donosi.

Ključne riječi: autizam, integracija, socijalizacija, osnovnoškolsko obrazovanje

Abstract

This thesis will present the process of development of an autistic girl during her second year of primary education. Her progress regarding her educational achievements had been studied, but even more important was her progress regarding her social skills. The goal was to spot the changes, supposing they were possible, and the methods and approaches by which they were achieved.

Many positive changes were noticed. The girl had learned a lot through various educational fields, but she had also learned the important patterns which form the foundations for appropriate behavior and progress in communication and in general, social skills that she acquired through subjects that are part of the non-educational field. However, these changes resulted from great effort and adequate preparation of the teacher, whose work was supervised, followed and advised by a therapist, and from excellent connection and cooperation with the girl's parents. By means of various methods and approaches, and by creating a close relationship, the teacher succeeded in developing an interest in the girl for her surroundings and the desire for acquiring curriculum content.

Therefore, it has been concluded that the progress of an autistic child during primary education is possible providing that the teacher is interested in and is ready for cooperation with parents, continuing education and consultations with a professional – therapist, so that he or she would know and be able to react in various situations and challenges that can come up when working with an autistic child.

Key words: autism, integration, socialization, primary education